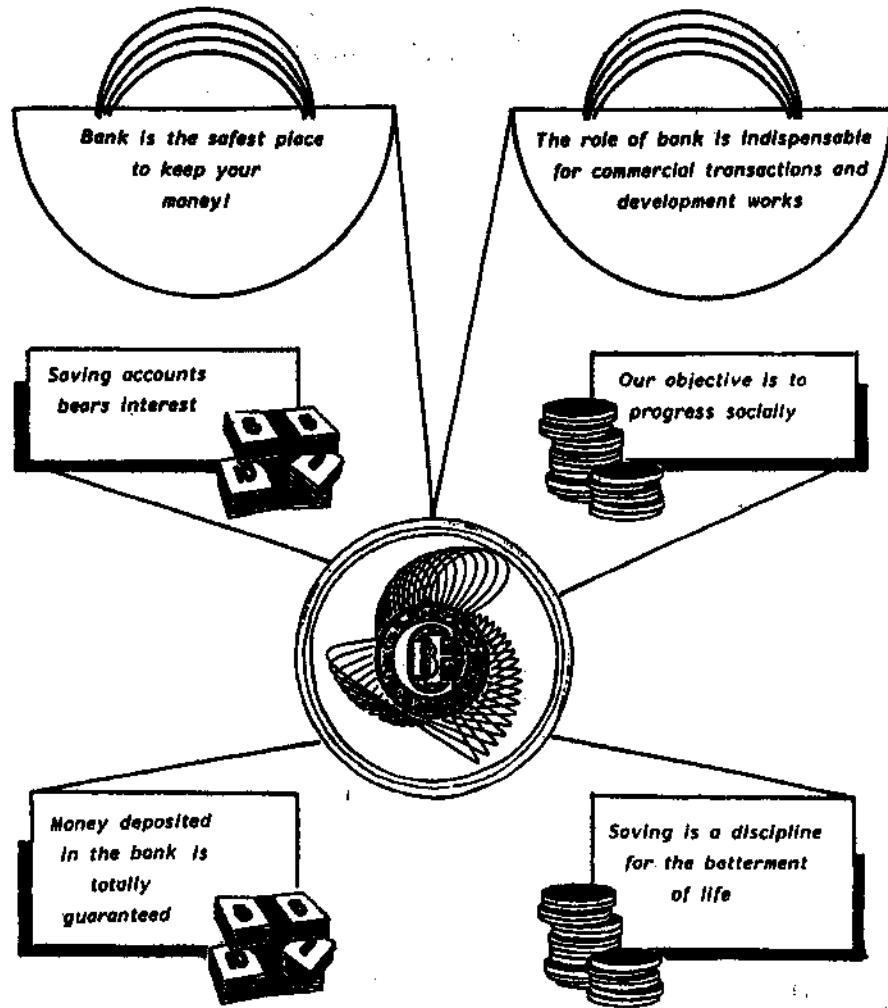

ፍጥካ አጥሎ ወልደ ዮሀንስ
CONTENTS
FESSEHA ATLAW WOLDE YOHANNES

COMMERCIAL BANK OF ETHIOPIA

EDITORIAL: DIALOGUE Is Forever !	i
ARTICLES	
በጌሩ ዘውዴ፣ የጥሰት ቢ ወይስ የሙተ ጥሙት ታሪክ?	1
በጌ ይግጥ፣ ሥርዓተ-ጽሕፈት	17
DESSALEGN RAHMATO The Land Question and Reform Policy: Issues for Debate	43
ESHETU CHOLE Ethiopia at the Crossroads : Reflections on the Economics of the Transition Period	59
POETRY	
ፈቃድ ለዘዘ፣ የአፍሪካ ጥሪ (ለአሁን ገንቢዎች)	83
_____ ፍርሃትና ፍፍት	86
በይተ ሙተረሪያ፣ ፖለቲካ ጥሰጦሩ	87
_____ የሰው ለሰው ተረፎርቶ	88
COMMUNICATIONS	
ለጥሰት ለክሊሎ፣ ጥንካራ ሕይወት ዘህብተ ግርግጥ ግርቀስ	89
Nazreth Workshop on Professional Staff Development in Addis Ababa University	95
Terms of Reference of the Editorial Board of DIALOGUE	101

All views or conclusions are those of the contributing authors and not necessarily those of the editors or AAUTA.

DIALOGUE is published twice a year by the Addis Ababa University Teachers Association (AAUTA). The journal publishes literary materials, book reviews, brief communications, and articles which promote the understanding and solution of Ethiopia's major problems in the educational, social, economic and political spheres. Manuscripts may be submitted in Amharic or English and should be in three typed copies with all the references parenthetically incorporated into the texts; for example: (Markston 1952: 17-23). All consecutively numbered notes and a list of cited works should be placed at the end of the text. The contents of manuscripts have to be presented in a style and form that non-specialist readers can easily comprehend. Authors should clearly state their names, institutional affiliations and addresses. Manuscripts shall be selected on the basis of the criteria set in the "Terms of Reference of the Editorial Board of DIALOGUE." (See the maiden issue of the 3rd series.)

EDITORIAL BOARD

Alenyehu Teferra	(Faculty of Technology)
Asfaw Desta	(Faculty of Medicine)
Dessalegn Rahmato	(Institute of Development Research)
Getaneh Aseffa	(Faculty of Science)
Shiferaw Bekele	(College of Social Sciences)
Taye Assefa	(ILS) Editor - in - Chief

Manuscripts and correspondence concerning the journal should be addressed to: The Editor- in - Chief, DIALOGUE, P.O.Box 1176, Addis Ababa, Ethiopia.

Price per copy: Local   Eth.Birr   Abroad US\$

Copyright 1992 AAUTA

DIALOGUE Is Forever!

The history of this publication dates back to October 1967, when its maiden issue first appeared in print. It came out as a bi-annual journal published by the then Ethiopian University Teachers' Association (EUTA). The Editor-in-Chief for most of the issues was Hailu Fulass and the editorial staff included Birhane Tefaye, Akalou Wolde Michael, Amsalu Akilu and Solomon Inquai. In its life-span of four years, the journal came out in six issues which together published a total of forty-one articles, seven book reviews, and thirteen poems. The articles dealt with vital subjects such as academic freedom, the role of a university, the Ethiopian economy, education in Ethiopia, Ethiopic script, and Ethiopian cultural heritage. The articles were written by prominent academics including Mesfin Wolde Mariam, Eshetu Chole, Getachew Haile, Tickaher Hailu, John Markakis, and Stanislaw Chojnacki. Their treatment of their topics was critical, dispassionate, and scholarly without being bogged down in technical jargon. The ideas advanced in many of the articles are as valid today as they were then. Hence, although it is regrettable that this blossoming journal was nipped in the bud, we proudly salute the editors and contributing authors for their inspiring efforts to blaze a trail of dialogue.

During the post-revolution period, two issues of the second series of DIALOGUE came out in March and August 1987 in mimeographed form. They were edited by Akalu Getaneh, Ibrahim Idris and Zerihun Asfaw under the auspices of the Addis Ababa University Main Campus Teachers Association. However, the stifling conditions prevailing then did not allow the editors to sustain any meaningful discussion of topical issues.

Today, when our country is at the crossroads, the need for DIALOGUE is more glaring than ever. The development of events has brought us to a juncture where we can no more afford to stand on the sidelines and watch things indifferently. Now, more than in the days of the first series of DIALOGUE, members of the academic community have to take up the challenge of enlightening the Ethiopian public. They can do this by writing articles "that contribute to the clarification of the various problems that confront Ethiopia and to the practical and effective solutions for these problems," to use the words of the pioneer editors of the maiden issue of DIALOGUE.

Cognizant of the crucial role that *dialogue* can play in promoting understanding and realizing democratic aspirations as well as professional interests, the Addis Ababa University Teachers Association has hereby commenced the publication of the third series of the once prestigious journal-DIALOGUE. Every academic can help to keep DIALOGUE alive by actively participating in the discussions which this forum generates. Send us your articles and reactions, book reviews and literary pieces, and we will pass on your lofty ideas to posterity, for DIALOGUE is forever!

The Editors

የሦስት ሺ ወይስ የመቶ ዓመት ታሪክ?

በሕሩ ዘውዴ

የሞንገኛበት የታሪክ ፍሪራፍ ራስን የመመርመሪያ በየት እንደመቅ ወደትስ እንደሚሄድ መቀየሪያ ጊዜ ሆኗል። እትዮቱን ማንነታቸውን እንደገና እንደያሰሰሱ ተገደዋል። እትዮቱን ምንድነቱ? ስድራዊቱ ምን ያህል ነው? ታሪክስ በጂ ዓመታት የሚለክ ወይስ በገደ መቶ ዓመት የሚወሰን? እነዚህና እነዚህን የመሰሉ ተጨታጭ ፀባይ ጥያቄዎች ናቸው።

እነዚህ ጥያቄዎች ሊያደጉባቸው የታሪክ ጥያቄዎች ይመስላል፤ በእርግጥ የመሠረዥ መልካሚ ሊገኝ የሚችለው በታሪክ ምርምር ነው። ነገር ግን ለጥያቄዎች ወትታይ ከባድት የሰጣቸው ከታሪክዊ መሠረታቸው ድልጅ ፖለቲካዊ ይዘታቸው ሆኗል። ለጥያቄዎች የሚሰጡት መልስም በሁለት የግንደግዳው ገራዎች ተሰልፈዋል። በገደ ወገን እትዮቱ የሦስት ሺ ዓመታት ታሪክ ያላት ጥንታዊት ለገር ናት ሲባል በሌላ በኩል ደገፍ የሰጠ የእትዮቱ ታሪክ የመቶ ዓመት ታሪክ ነው ተብሎ ይነገራል። እነዚህ አገሮች ከመደገገግባቸው የተነሳ የመፈክርነት ባሕሪ ይዘዋል። እንደመፈክርም አገሮችን ቁልፍ አርገው የግላዎቻቸውን ያህል ለታሪክ ሐንታ ተገባቸውን ከበረታ አይሰጡም።

የዚህ ጽሑፍ ዓላማ የነዚህን ሁለት አገሮች ውለገነት በግመልክት እውነተኛው የታሪክ ስፊት ምን እንደሚመስል ለግዕድ ለሚደረገው ጥሪት እንደ አስተዋፅኦ ለግደረግ ነው። በዚያውም ታሪክ የፖለቲካ ተገዥ ሊሆን ምን ያህል አላጣኝ ሊሆን እንደሚችል ለመጠቀም ነው።

የሦስት ሺ ዓመቱ ታሪክ ጉዳይ

ይህ አባባል ለረጅም ጊዜ ሲሰጥ የተየ ነው። ይህን እንደ ብዙ ሰዎች ይህን አባባል ሊደገፉት የረጅም ዘመን ታሪክን ለግመልክት ከመሸት በተር የአጋዘ ጭነሽ ምን እንደሆነ በውል መገንዘባቸው ያጠራጠራል።

እንደውነት ከሆነ ግን ይህ የታሪክ ትርጓሜ የተመረተው ንግሥተ ሰባ ወደ ንግሥ ሰለሞን እደረገኛው በተባለው ጉዞ አረ - ታሪክ ላይ ነው። ይህ የተረጎመው ከክርስቶስ ልደት እንደ ጼ ዓመት በፊት ሲሆን አሁን የምንገኝበትን ሁለት ጼ ዓመተ ምህረት ስንደምር የተባለውን ስዕት ጼ ዓመት ይለጠናል።

ይህን እንደ ይህ ትርጓሜ ሁለት ችግሮች አሉት። አንደኛው ንግሥተ ሰባ ወይም አዘብ ወይም ግዘደ የተባለውን ጉዞ እደርጋ ከሰለሞን መካከል እንደ ብንብሰል፤ ንግሥቲቱ በርገጥም የኢትዮጵያ ንግሥት ለመሆኗ በዚህ ግስረጃ የለንም። እንደያውም በየመንገድም ንግሥቲቱ ከዚያ አገር ነው የሄደችው የግሌ አረ ታሪክ መጥፋት ነገሩን ለሻግሪ አደርጎት ተይቷል። ሰባ በግሌ ስም የግሌታው መንግሥት ከዚያ መጥፋት ከኢትዮጵያ ይልቅ የመን የንግሥቲቱ አገር ባትሆን አትቀርም የግሌታው መደምደሟ ደጋብዘል። ታሪኩን መጀመሪያ ያወሰው መጻሕፍት ደስ ሲሆንም እንቅስቃሴን ለመፍታት ብዙም አይረደንም። የንግሥ ሰለሞንን ጥበብ በዐይን ለግየት አገር አቋርጣ የሄደችውን ንግሥት (ንግሥተ አዘብ) ወይም «የደቡብ ንግሥት» ከግሌታው ለሻግሪና ለጠቃላይ ስያጌ ልሳ ካንደ በውል ከታወቀ አገር ጋር አያዘምዳትም።(1)

ሁለተኛ፤ ንግሥተ ሰባ የኢትዮጵያ ንግሥት መሆኗ ባረጋገጥ እንደ የርሷ ታሪክ የሥርወ-መንግሥት እንደ ያገር ታሪክ አይደለም። የነገሥታትን ለመግጥ እንደ የሕዝቦችን አሰራሪና ህልውና እንደሰረደንም። ለዚያውም ሲሆን ከንግሥተ ሰባ እስከ አጼ ኃይለ ሥላሴ ያልተቋረጠ ያልተረጎመ የነገሥታት ልረገ ነበር ግለት ልሊናን በባርቱ መረጋታትን ይሆናል፤ በተለይም ለመጀመሪያዎቹ ጼ ዓመታት ያሉን የታሪክ መረጃዎች የሌላው መሆናቸው ሲታወቅ። በሌሊቱም ነው የታሪክ ተመራግጪዎች የንግሥተ ሰባ ታሪክ እርዳና ስታሪክደ ይዘት ሳይሆን በርሶተ ገላግሮ መግሪያነት ነው የግሌት። ታሪኩ ገጥ የተነገረው በነፃው ምሳተ ዓመት ሳይ የዘገኘ ሥርወ-መንግሥት የርባላ ለደቡ ሥልጣን የዘረጋው «ለሰጥናደ» ሥርወ-መንግሥት የሩሳን ሕጋዊነትና ባንገሩ የዘገዘዘችን ሕገ-ወጥነት ለግላየት በግግግርበት ወትት ነበር። ዘገቢ መንግሥት የተባለውና የኢትዮጵያ ንግሥታት በኮልሞ ስለ ንግሥተ ሰባ ታሪክ እንደ ለረሲያላዊ መገልጫ ሆኖ የቀየው

መጻሕፍት የተተነባበረው በዚህ ወተት ነበር (2)
የመቶ ዓመቱ ታሪኩ ጉደይ

የሆነት ጼ ዓመት ታሪክ የግሌታው ለባባል ሰረጃም ጊዜ ሰግን ያለሰሞ ሲሆን የመቶ ዓመት ታሪክ የግሌታው ደገሞ በቀርብ የመጣ ረዳጥ ነው። ገላተ የግሌታውም በባሕሪ ለርነት ገብናቂዎች ዘንድ ነው። በተለይም ሰረጃም ጊዜ ሰሌርትሩ ከኢትዮጵያ የተለየ ታሪክ ለመጠራ ሲደክሙ የቀዳት የሊፒ ኤል ለፍ ምዕራፍንና ደጋሪዎች ይህን ትርጓሜ የለምነት ጉደይ አደርገውት ተይተዋል። በነሱ ለባባል ለርትራም ሆነች ኢትዮጵያ የተረጠፈት በነፃው ምሳተ ዓመት መገባደጃ ላይ የለውርገት ጎሃዎች ለፍሪታን ለመቀራመት በግረገገ ጠባብ ወትት ነው።

የዚህ ለባባል ፖለቲካዊ ትርጉም ግልፅ ነው ሁለተኛ፤ ግለትም ለርትራና ኢትዮጵያ ህልውናቸውን ያገኙት ባንድ የታሪክ ወትት ከሆነ ኢትዮጵያ በለርትራ ላይ ምንም ዓይነት ተደግነት ወይም «ታሪካዊ ሥልጣን» አይጥሩትም። የሁለቱም ሕይወት ከሌሎች የለፍሪታ አገሮች ሕይወት (ጋና፣ ሃይጃርያ፣ ኪንያ፣ ግብግብ...) ተለይቶ አይታይም። የለርትራ የነፃነት ጥያቄም የመብት ጉደይ ብቻ ሳይሆን ታሪካዊ መረራትም ይጥራል።(3)

የመቶ ዓመት ታሪክ ዘይቤ ባንደንድ የሌሎች የለርነት ገብናቂዎች ደጋሪዎች ዘንድም (ለምሳሌ የሊሮም) ተሰራፍቶ ይገኛል። በቀርብ ሁለት ግለሰቦች ተጋግደው በዳፋት The Invention of Ethiopia («የኢትዮጵያ ረጠፋ») የተሰገ መጻሕፍት ኢትዮጵያ የምትባለው አገር በነፃው ምሳተ ዓመት መገባደጃና በነፃው ምሳተ ዓመት መጀመሪያ ላይ ሊሞገገላቸው አይቻሉም። ለሆኖም ነው የረጠገት አገር ነቆ ጣሌ ሊያሰምኑን ይሞክራል።(4) ከዚያ በፊት ሕልውና የሌላት በዚያን ወትት ግን ሊሞገገላቸው ልራሳቸው ጥቅም ሲሉ በስተደቡብ ያሉትን ሕዝቦች እንደታሰባቸው የተረጠፈች አገር ናት ይላል። ነፃነቷም የተጠበቀው በሕዝቦች ተጋደቶ ሳይሆን በሊሞገገላቸው ሌሎች ትጋደት ነበር። በሌሊቱም ሊሞገገላቸው ዘዳይ ከተጠቀሰው ለንግር በለንባቢ ለእምር ሊጉላሳ የግሌታው ለንድ ጥያቄም እንገደያውስ የአድሞ ሮርነት ለንድ ታላቅ ድርጅር (ጊዜ) ነበር። የግሌ ይሆናል።

የመቶ ዓመት ታሪክ ዘይቤ ሁለት መሠረታዊ ድክመቶች አሉት። አንደኛው የቅርብ ዘመኑን ታሪክ ለቀደም ዘመን ሁሉ ምትክ ግደረጌ ነው። ዘመናዊት ሊትቶሎጎጎ ለሁን ባለት ቅርጸና ዓለም አቀፋዊ ሕጋዊነት ባለው ክልል የተፈጠረችው የዘራ መቶ ዓመት ገደም ነው ደባል ከውነት ባለራቀቀ ነገር። ምክንያቱም እነዚህ ለሁን ባለም ካርታ ላይ ሠፍረው የምናያቸው ወለተኛ በርገጥም ባላቸው ለዚያ ምኒልክ ለከበደውን ከተቀጣጠሩት የአውሮፓ ትኝ ገኝቶች ጋር ሊሊሊ ከ1897 እስከ 1908 በተፈራረጧቸው ውስጥ መሠረት የተደነገጉ ናቸውና ነው። ነገር የግብፃውኛው ከመቶ ዓመት በፊት ሊትቶሎጎጎ የምትባለው ለገር አስከናክሮታል ለልንበረቸ ሲባል ነው። ይህ ከዘመናዊ ቅርፅ ተነስቶ ቀደምት ይዘተን መክድ ይሆናል። ቅርጸና አንደገደም ስጋ ይለያይ እንጂ ሊትቶሎጎጎ በመሠረታዊ ይዘቷ ቀደም ያለ ታሪክ እንደላት ወረድ ጭ ለግመልክት እጥከራለሁ።

ለላላው የመቶ ዓመት ታሪክ ለባባል መሠረታዊ ድክመት ደግሞ ዘ19ኛው ምዕተ ዓመት መጨረሻ ላይ በአፍሪቃ ቀንድ የነበረውን የፖለቲካ ደይናሚክስ በቀጥታ አለግጦት ነው። በተለይም ከላይ የጠቀስነው The Invention of Ethiopia የተለገው መደራጀት ሊትቶሎጎጎን በዚህ ወሳኝ ወቅት ገጭሠገጥና ለልባ፣ የሊምፔሪያ ሊስቶቶ ለክንጉሊት ለደርጎ ይሰጣታል። እንደ እውነቱ ከሆነ ግን ሊትቶሎጎጎን ከብዙ አፍሪቃ ለገርቶ የተለየ ያደረጋት ለህጉሪቷ በመላ በቅኝ ለገዛዋ ግልበል ስትጠቀሙት ይህ ምን ደግሞ መጀመሪያ ሙሉ ሙሉ እንደ ባይሆን ባላቸው ሁኔታዎችን በራሷ ትለምና ልባት ለመምራት መቻሏ ነው። ይህ ሁኔታ ነው አፍሪቃውያን ብቻ ባይሆኑ መላው የጥቁር ዓለም ሊትቶሎጎጎን በተለየ ለክብርት እንደመሰከታት ያደረገው። ይህ ሁኔታ ነው የሊትቶሎጎጎ የሃያኛው መቶ ዓመት የፖለቲካ ሂደት፣ 1966 አብዮትንም ጨምሮ ከሌሎች አፍሪቃ ለገርቶ የተለየ ያደረገው።

እውነተኛው ታሪክ ምን ይመስላል?

እውነተኛው የሊትቶሎጎጎ ታሪክ ምን ይመስላል? የግሌውን ግኝቱ ይህንን ስሙሰሰች ለሞር ድህረ ሰጥጋዊ ሁኔታ ለመመለስ ያደገታል። መላውን ያገረቱን

ቆራክ መታገት ይጠይቃልና። ሆኖም ቀና ቀና ምሳሌዎችን በመጥቀስ ለመልሱ የግሪግን አንደገደ ሕሳቦችን ግሰረር አወደለሁ።

የሞስት ዪ ዓመተም ሆነ የመቶ ዓመት ታሪክ ትርጓሜዎች ያህይ ቸገር ውሱን ከሆነ የፖለቲካ ገላግ የተነሱ መሆናቸው ነው። የመጀመሪያው የንጉሣዊ ገዥ መደብ ርዕዮተ ሊሆን ሁለተኛው ደግሞ የብሔራዊ እርነት ንትናቲዎች መመሪያ ሆኖ ተይቷል። የሁለተኛው ቸገር ታሪክን በጠባብ ግየታቸውና ከፖለቲካ ሥልጣን ይር ግብረሃታቸው ነው።

ቆራክ ስገል ግን ይህንን ጠባብን የፖለቲካ ሥልጣን ገደይ ብቻ ባይሆን የሕዝቦችን ለላላፈርገ፣ የጎንጎቻቸውን ስርዎት፣ የሕዝባዊ ግንባራዊ ኑሮ ለወታቀርን ያጠቃልላል። በነዚህ ሰፊ ያሉ መስረርት ስንሰክውም የሊትቶሎጎጎ ታሪክ በሞስት ዪ ብቻ ባይሆን በሰደስት፣ ሰባት ዪ ዓመታት የግንባር ሆኖ እናገኘን።

የጎንጎቻ ሊቃውንት እንደግሪግን የሊትቶሎጎጎ ብሔረሰቦች በግሪግን ግሪግው ጎንጎቻቸው መሠረት በሌሎች ወይንት ምደቦች ይከሰታሉ። እነሱም፡- የኮጃ ጎንጎቻ ተናጋሪዎች (ለምሳሌ ለፋርገ፣ ለገጠ፣ ለርዎ፣ ለሆ፣ ለግላ፣ ለሞባታ፣ ሃዲያ፣ ጌዲላ፣ ኮንሰ)፣ የኒሎ ባሕራዊ ጎንጎቻ ተናጋሪዎች (ለምሳሌ ኮናግ፣ በርጣ፣ ጌሙዝ፣ ግጂንጊር፣ ለጥዋ(ክ)፣ ኑዌር)፣ የአሞቲክ ጎንጎቻ ተናጋሪዎች (ለምሳሌ ከፋ፣ ወላይታ፣ የም ደርደር፣ ጊግራ፣ ኮሎ ኮንታ)፣ እና የሌሎች ጎንጎቻ ተናጋሪዎች (ለምሳሌ ትገረ፣ ትገርግ፣ ለግርግ፣ ጋፋት፣ ለርገባ፣ ጉራጌ፣ ሐረሬ) ናቸው።

የነዚህ ሌሎች ምደቦች ሥረ መሠረታቸው ሲመረመርም ከኒሎ ባሕራዊ ሰስተቀር ሆስቱ (ግለትም ኮፊቲክ፣ ለሞቲክና ለግሪቲክ) ከአንድ ገንድ (ለፍር ለህያቲክ ከግባል) የፈለቀ ናቸው የኒሎ ባሕራዊ ጎንጎቻቸው በተለባብ ከምሳሌ ሊትቶሎጎ ቆላግ ሥፍራዎች ጸምሮ የባሕራን በርሃ ደዘ እስከ ምሳሌ ለፍሪቃ ሲኖኝ የሌሎች ሆስት ጎንጎቻ በተ ሰቦች ስርዎት ግን በሊትቶሎጎጎና በአካባቢ ለገርቶ የተወለደ ነው። የአሞቲክ ጎንጎቻቸው ሙሉ የግንገሩት በሊትቶሎጎጎ ምደባ ብቻ ሊሆን እንደሁ ለብዛኛዎቹ የኮፊቲክ ጎንጎቻቸው እና ከሌላ ግሪቲክ ጎንጎቻቸውም ለኮሎታዎቹ በሊትቶሎጎ የግሪግን ናቸው። የኮፊቲክ ጎንጎቻቸው ከሊትቶሎጎ ለላ

በደቡብና ምሥራቅ አገራቸው ላይ ስለጊዜ ደንቅቅ ደገፍ በመካከለኛው ምሥራቅ በገገም በኢትዮጵያ የጊገኝት የነዚህ ደንቅቅ ሴተ ሰባት አባላት በረጅም ጊዜ ጉርብትና ምክንያት ከመጠራረባቸው የተነሳ ኢትዮ-ሴጊጊክና ኢትዮ-ኩቪጊክ የጊባሉ የጥቅል ስጦታ ተሰጥቷቸዋል። በግርግር ስያሜውም የኢትዮ-ኩቪጊክ ደንቅቅ በሰጧን በከረን አውራጃ ከጊገኝት ብላጥቸና በምሥራቅ ኦርትዶ ትግራይ ከጊገኝት ለሆዎች አንስቶ በደቡብ እስከ በረከፍ የአገገኝ ደንቅቅ በሙሉ በአጥ ወገዝ በግራና በቀን፤ የኢትዮ-ሴጊጊክ ደንቅቅ ደገፍ ሰጧን ከትገረ አንስቶ በደቡብ እስከ ጉራጌ ናቸው።(5)

ሌላው የኢትዮጵያ ብሔረ ሰባቸ ቀደምት የታሪክ መሠረት ደገፍ የአከፍጊያዊ ኑር አወቃቀርን በተለይም አርባን የጊመሰከት ነው። ኢትዮጵያን ከብዙ የአፍሪቃ አገሮች የተለየ የጊያደርጋት አንድ ነገር በላ ጠምዶ የግረስ የረጅም ዘመን ባሕል ነው። ይህ በጊዜው አብዮታዊ የነበረ ቴክኖሎጂያዊ አመርታ የተከሰተው ከሰባት ጂ ዓመት በረት እንደነበረ ተመራግሪዎች ያስረዳሉ። መጀመሪያ የተከሰተው በሰጧን ኢትዮጵያ ሲሆን እያደር ገን ወደ መሐልና ደቡብ ኢትዮጵያ ተዘምቷል። ከዚህ ጋር ተያይዞ መጠን ያለበትም የባዙ ኢትዮጵያውያንን ልይወት እስካሁን ጠገንው የያዙት ሰባልና ተክል ጉደይ ነው። እነዚህም ጤና በሰጧንና መሐል ኢትዮጵያ፤ እንስት በደቡብ ኢትዮጵያ ናቸው። የሰው ልጅ ተረገፍን ለግሰገበር በጊያደርገው የግያደርግ ጥረት ጤና ከሰርነት ወደ እህልነት እንስትም ከደር ተክልነት ወደ ምግብነት የተለወጠት በዚህ በተጠቀሰው የታሪክ ዘመን ነው።(6)

እነዚህ እጅግ ቀደም ያሉ ገን መሠረታዊ ጊና ያላቸው የታሪክ ሁኔታዎች ናቸው። ቀረብ ስንላ ደገፍ ለባራው እስካሁንም ጉላህ ሆኖ የጊታየውን የአክሱምን ሥልጣን እናገኛለን። የዚህን ሥልጣን ግርግር ይከት ግሰረደት የዚህ ደራፍ ዓላግ አይደለም። ዓላግው ይህ ሥልጣን ከአሁኒት ኢትዮጵያ ጋር ያለውን ምድና ሰግመልከት ነው። ይህም እስረላጊ የሆነበት ምክንያት አንደኛው ወገኖች «አክሱም ሌላ ኢትዮጵያ ሌላ» የጊል ለመሰከት በሰላቸው ነው።

የአክሱም ሥልጣን ከጀመረ አሁን ሁለት ዓመት ገደግ ነው። መሠረተ የተጣሰበትን ግሰክሉን ከአክሱም በስተሰጧን በምትገኘው በጭ ያደረገውና

የቅድመ-አክሱም፣ በመባል የጊታየውን የሥልጣን ዘመን ከደመርን ገን ወደ ሁለት ጂ አምስት መቶ ዓመት ይጠጋል።

ይህ የአክሱም ሥልጣን በኢትዮጵያ በተለይም በሰጧንና በመሐል ኢትዮጵያ በተዋቸው ለባራዎች የና የናዎች የጊከተሉት ናቸው። እንደገና ኢትዮጵያ በአፍሪቃ ውስጥ የተለየ ሥፍራ ያለባት ረደል የተከነው በአክሱም ዘመን ነው። ይህም ረደል እስካሁን ድረስ መጀመሪያ ከተረጠረሉት ከገሃዝ አልር ለባዙ የኢትዮጵያ ደንቅቅ ደራፊዊ መግለጫ ሆኖ ሲያገለግል ተይቷል። የሕንፃ ጥበብ በተለይም የአብያተ-መንግሥትና የአብያተ-መቅደስ ሕንፃዎች ጥበብ፤ መሠረተ የተጣለውም በዚህ በአክሱም ዘመን ነው። በተለይም በዘጋ ዘመን መንግሥት ያለበው ደገፍ ረልፍ አብያተ ክርስቲያን የግንብ ስራብ የተሰገ መጋ የተጀመረው በዚህ ዘመን ነው። የሰራውን ሕግ ሕይወት ሲመሩ የቶሎት ሁለት ታላላቅ የይግጥቶች (ክርስትናና እስልምና) ወደ ኢትዮጵያ የገቡትም በዚህ በአክሱም ዘመን ነው። ክርስትና በመነዘው እስልምና በግሰረያው ወትት። እስካሁንም የኢትዮጵያ አርቀደክስ በተክርስቲያን የምትገለገለበት ሙዚቃ የተቀገው በአክሱም ዘመን በያፍድ ለግክይነት ነው።

ከአክሱም ዘመን ቀደም ለአሁኒት ኢትዮጵያ ወሰንነት ያለው የታሪክ ምሳሌ የመካከለኛው ዘመንን ተቋቁ የጊታየው ነው። ይህም በ13ኛው ምዕተ ዓመት መጨረሻ እስከ 16ኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያ ያለውን ጊዜ ያጠቃልላል። በተለይም ገዛታዊ ቀርቦንና የብሔረሰቦችን ስርዎት በተመለከተ ይህ ዘመን ከአክሱም ዘመንም በበለጠ ከአሁኒት ኢትዮጵያ የመመሰለል ባሕሪ አለው። የኢትዮጵያ ታሪክ የመቶ ዓመት ታሪክ ነው የጊሉ ወገኖች ገን በግወት ሆነ ባለግወት ይህን ዘመን ግወሳት እምባዘም አይወደድም።

የመካከለኛው ዘመን የኢትዮጵያ ደምበር ክልል ስንመለከት ከቀለግው ከፍላ በስተቀር የዛሬውን ኦርትዶክስ ገንደር፤ ትግራይ፤ ወሎ፤ ጎጃም፤ በቸ፤ አርሲ፤ ባሌ፤ ወላይታና በካራልም ወልጋን ያጠቃልላል ነበር። በተጨማሪም የደብረ የአገዛዝ ሥርዓት-የነበረው የከፋ መንግሥትም በመጠኑ በኢትዮጵያ የባሕል ተፅዕኖ ሥር ነበር ግለት ይቻላል። ከዚህም አንድ ግርሰጃ በከፋ ገዢ መደብ ዘንድ የክርስትና

እያንተ ለበጎ ጠቅላይ ሚኒስትር የነበሩ ዜና መዋዕሎችና ያገር ገብነቶች ጽሑፎች እንደሚያስረዱን እነዚህ ከላይ የተጠቀሱት ገዛቶች ከመረብ ምላሹ (እርትፍ) በሕገ ነጋሻ እስከ ሃይማኖት ገገሎች ድረስ በገጠሙት ግብር ይከፍሉ ነበር፤ እንደገና ለግንባታው የገዥ መደብ ጋር ጭምር የተሳሰሉ ነበሩ።(7)

ይህ የመከከለኛው ዘመን ለዘመናዊ ሊቀጥቶች ልሳም ለባሉት አለፈ። በ17ኛውና በ18ኛው ምዕተ ዓመታት ግንባታው መንግሥት ከተደከመ በኋላ በ19ኛው ምዕተ ዓመት እንደገና ለገንባታው በመሰናበትና በነገሥታት ሕልና ጎልተ ይታይ የነበረውና ለገደቡም ይረዳ ገንባታ ከአክሱም ዘመን ይልቅ የመከከለኛውን ዘመን ታሪክ ነበር። ምሳሌም ልውጥቀስ የሰጧንና የተገራ ገዥ የነበሩት ደጃቸው በ በየካቲት 1841 ለእንግሊዝ ንግሥት ቪክቶሪያ ለደፋ «ቀድሞ ዘመን አባቶቻችን ምንም እስከ ባሕር ድረስ ለገደቡ ነበር ኋላ እኛ ለገደቡ ግንባታ ትርክቶ በታይል ስገድ መተቀው ወለደት» ጻፈዋል።(8) ለዚህ የሕገ ስርዓት በየካቲት 1873 ለገደቡ ነገሥት በገጠሙት ደብዳቤም «የሊቀጥቶችን ነገርግ አሳንተ የርገ ነገሥታት የግብርናትን አልፎ በምሥራቅ በደቡብ ወገንም ደካሙ ባሕር ነው።

በፊት በመሰናበት ባላ በውሀ ደገም ለሁን በንጉሥ ቴዎድሮስ በኋላ እንኳ የሂደው ለገር [ወሰው እንደ አባቶቻችን በጎሰን/ዘላን፣ ኮናግን፣ ለናርያን፣ ሀረርገና ልሳቸንም ከዘረዘሩ በኋላ] የቆጠሩትን ለስሙልሌልኛ» ብለው ተግግነዋል። (9) በመጨረሻም ለዚህ ምዕራብ በሚያህፃ 14 1883 ለአውሮፓ ነገሥታት ባስተላለፉት ህግ መርከብር- «ቀድሞ የሊቀጥቶች ድምር ባሕር ደር ነበር። የሊቀጥቶች ጉልበት ቢያንስ የሚረደን ክርስቲያን ብናጣ የባሕር ድምርቶችን እስላሞች እጅ ገባ» ብለው ለግስተዘን ምክረዋል።(10)

የነዚህ የቀሰች የና ጠቃሚነት የይዘታቸው ትክክለኛ መሆን ወይም አለመሆን፣ ያዘሱት ለስተላለጭ ኋላ ቀርነት ወይም ሌላ ሳይሆን፣ የዘመኑ መረቦች ራሳቸውን ያዩ የነበረው እንደ ቀድሞ የነበረ ገና መንግሥት ጠራሪዎች እንደ ድንገት እንደሌለቀ ገዥዎች እንደሌለገ ነው።

እዚህ ላይ ቀድሞ «ስተላለጭ» የሚለው አጠራር መቼ ተጀመረ? ከሁኔታ ሊቀጥቶች ጋር ያለው ተዘምዶ ምንድነው? የሚለውን ጥያቄ እንመረምራለን።

ይህም ለገባብ የሚኖረው በተለይ ሊቀጥቶች የተረጠረቸው በ19ኛው ምዕተ ዓመት ነው የሚለውን ለስተላለጭ ትክክለኛነት ወይም ለህተትነት ለመገንዘብ ስለሚረደን ነው።

በመጨረሻ «ሊቀጥቶች» የሚለው ስያሜ በግልጽ ውስጥ ገንታዊ ክፍኑት ለንደ ነው። ለሁን ገንባታው ደብዳቤ የሚታዩ ለገርቶና መንግሥታት ሕጋቸው እንኳ ባልነበረበት ጊዜ በበጎት የሚታዩት ስም ነው። በዚህ ረገድም ይህን ስም ለግልጽ በበጎት ያስተዋወቁት መጽሐፍ ቅዱስና የግሪኩ ታሪክ ጸሐፊ ሌርደቶስ ናቸው።

ይሁን እንደ ይህ «ሊቀጥቶች» የሚለው አጠራር ከገንት እስከዛሬ የሌንደ ለካባቢ ወይም የሌንደ ለገር መጠሪያ ሆኖ ተይቷል ልግላት ያደገታል። እንደገናም ሁኔታዎች የሚያሳዩት ስያሜ ሁለት ዓይነት ለገባብ እንደነበረው ነው። ይኸውም እንደ ሌርደቶስ ሆነ መጽሐፍ ቅዱስ የሚያወጧት ሊቀጥቶች ለሁን ሊቀጥቶች ያለቸበትን ክልል ሟገ ሳይሆን በጥቅል በጊዜው ዓለም ከጠቃሚው ከግብርና መከከለኛው ምሥራቅ በስተደቡብ የሚገኙትንና በቀጠሎም ያልታወቁትን የአፍሪቃና የምዕራብ አሰጋ ክፍለተ ለሀገር ነበር።(11) ከጊዜ በኋላ ግን፣ በተለይም ከክርስቶስ ልደት በኋላ ይህ መጠሪያ ለገባብ ጠባቢ እያለ ለሁን የሆናውታት ሊቀጥቶች መጠሪያ ሊሆን በታደሰ።

ይህ መጠሪያ የሌሁኒቷ ሊቀጥቶች መታወቂያ እየሆነ ለመሆኑ የመጀመሪያ ግስረጃቸውን የአክሱም ንጉሥ ኒዚና በ1ኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያ ላይ ያስቀረፀው የድንጋይ ጽሑፍ ነው። (12) ከዚያም በ6ኛው ምዕተ ዓመት በሌሊ ካልብ ዘመን ከቢዛንቲየም (ያሁጥቹ ግሪክን፣ ተርክን ግንባራ ለደርጎ የተነግረው የዘመኑ ኃያል መንግሥት) በተሳካ ለንደ የመልእክተኞች ሌደን የተሳረ መጽሐፍ ለዚህ ካልብን «የሊቀጥቶችን ንጉሥ» ብሎ ይጠራል።(13) እንደሆነ በዚህ ዘመን ሊቀጥቶችን የጎሰሙ ከህግና የተባለ ጸሐፊ ለክሱምን «የሊቀጥቶችን ክተግ» ብሎ በመተቀስ የአክሱምንና የሊቀጥቶችን ለንደንት ያረጋግጣል።(14)

በአክሱም ዘመን የጀመረው ሂደት ቀጥሎ በመከከለኛው ዘመን ደገም ፊት ለገምገማ ሁኔታ «ሊቀጥቶች» የሚለው ስም ያሁኑ ለካባቢ ጭኝ መጠሪያ ሊሆን

በትረጅግ በ14ኛው ምዕተ ዓመት የነገረውና የመከከለኛውን ዘመን መንግሥት መሠረታዊ ትርጉምን ያስያዘው የአገሪቱ ግምገማ ደብዳቤ ዜና መዋዕል ላይ ታሪኩን እንደህ ሌላ ይጽፍል። «ንጹህና በረድሎት እገዛ እንደሆነ ሊቀረጸው ይችላል። (15) ይህም በጋራ በተከታታይ የነገረውን ነገሥታት ዜና መዋዕሎች ብንመረምር (ለምሳሌ ዘርግ ያገለግላል በሰደ ግርግር በ15ኛው ምዕተ ዓመት፣ ገሳውኒዎስ በ16ኛው ምዕተ ዓመት) ያገረቱ መጠሪያ ያው ሊቀረጸው ሆኖ እናገኘዋለን» (16) በ17ኛው ምዕተ ዓመት ሌደልፋስ የተባለ የጳጳሮች ሊቀ ለባ ገርገርዮስ የተባሉትን ሊቀረጸው እየሞተ በሰደ መጠሪያ ሊቀረጸውን በባሰደን «ለባሰኒያን» ተብሎ ይጠራ እንጂ እነሱ የሚመሩት መጠሪያ «ሊቀረጸውያን» ነው ይላል። (17) ከመከከለኛው ዘመን ጀምሮ የነገሥታት መደቦች ግልጽ ግልጽ «ንጹ ነገሥት ዘሊቀረጸው» ነው። ይህም ስያሜ እንደሆነው ተብሎ ለገሰ ለገሰ ምዕተ ዓመት ተይቷል።

እንግዲህ ይህ ባዎሩ የደሰሰው የሊቀረጸው ታሪክ የሚያስረዳን ነገር ቢኖር የሊቀረጸው ታሪክ በሦስት ገጽ ሆኖ ነገር የመቶ ዓመት የሚሰኝ አለመሆኑን ነው። የሦስት ገጽ የመቶ አጋሪ በተረት ላይ የተመሠረተ የመሆኑን ያህል የመቶ ዓመቱም ታሪክ ከመረከርነት ያለፈ ሆኖ እናገኘዋለን። እውነተኛው የሊቀረጸው ታሪክ በሰፊት ሊታይ እስከ በደስት ገጽ የመቶ የሚደርስ በጠባቡ (ከመንግሥት ምሥረታ አንገር) ሊታይ ደግሞ ከሁለት ገጽ እስከ ሁለት ገጽ የመቶ ተኮላ የሚሆን ነው።

የታሪክ ፋይዳ እስከምን ድረስ ነው?

በ20ኛው ምዕተ ዓመት መጀመሪያ ላይ ሊቀረጸውን ለግዛዥ ይደክሙ የነበሩት ምሁራን ሩግም የሆኑት ነጋዴራስ ገ/ሐይመት ባይከደኝ ስለ ምኒልክና ሊቀረጸው የተሰገ ጽሑፋቸውን እንደህ ብለው ይጽፍሉ።

ታሪክን መግር ለሁሉ ሰው ይበጃል ከሆነ መንግሥት መኮንን ገደ የገደ ያስፈልጋል የደር ሰዎች ስሕተትንና

በገነትን አይቶ ለመንግሥቱና ለገሩ የሚበጁትን ነገር ያውቅ ዘንድ። የታሪክ ትምህርት ግን የሚጠቅም የውነተኛ ታሪክ ትምህርት ሲሆን ነው። እውነተኛንም ታሪክ ለመዳኛ ተባል ነገር አይደለም። የሚከተሉትን ሦስት የእግዚአብሔር ሰዎች ያስፈልጋል። መጀመሪያ ተመልካች ልቦና የተደረገውን ለግስተዋል ሁለተኛ የግያደሳ አእምሮ በተደረገው ለመፍረድ ስስተኛ የጠሩ የቋንቋ አገባብ የተመለከቱትንና የፈረደትን ለግስታዎት። (18)

እነዚህ ሦስት ታላቅ ናቸው። አንደኛው ግስተካካያ ተደርገላቸው ለግንኛውም ታሪክ ተመራጭ እንደ መሠረያ የሚያገለግሉ ናቸው። በመጀመሪያ ጥቅሱ የሚያመለክተን ታሪክ ከወትታዊ ሁኔታ ጋር ሲገናኝ የሚቻለውን ተዘምዶ ነው። ይህ ለከፋካሪ ነገር ሆኖ ተይቷል። ባንድ ወገን ከታሪክ የምንገረው የሰው ልጅ ከታሪክ ከተሞ ለመግር አለመቻሉን ነው የሚል አነጋገር አለ። በሌላ ወገን ግን ነገደራስ ገ/ሐይመት እንደሚሉት ሐተኛ ታሪክ ከሆነ ከተደገ ሰዎች ስሕተትም ሆነ ሰገ ተገባር ትምህርት ግንኙት እንቅላለን የሚል አስተሳሰብ አለ።

ሆኖም ሰዎች በወትታ የሚገኙበትን ሁኔታ ለግረደት ወደ ታሪክ መለስ ብለው ግደታቸው የተለመደ ነገር ነው። ባንፋቸን ያለፉት የመታት የፖለቲካ ሂደት እንኳ ታሪክ ምን ያህል ከፖለቲካ ጋር ተሳታፊ እንደነበር ግስታዎሉ ይበቃል። ለምሳሌ የኦርትዶ ጥያቄ የፖለቲካ ጥያቄ መሆኑ ተርቶ የታሪክ ጥያቄ ሆኖ ስንባድ። ለኦርትዶ ነፃነት በሚኖሩት በኮሌ ለኦርትዶ የሌላ ታሪክ ለመፍጠር ጥሪት ሲደረግ ተይቷል። በደርግም በኮሌ የፖለቲካ መፍትሄ ከመሻት ይልቅ የሊቀረጸውና የኦርትዶን የእንደነት ታሪክ ደጋግሞ ግጥሞች እንደተተደገ ተገባር ተይዞ ነበር። በዚህ ጽሑፍ ያተኮርንበት «የሦስት ገጽ ወይስ የመቶ ዓመት ታሪክ?» የሚለው ክርክርም የዚህ ሁኔታ ነብራት ነው። ነገር ግን ይህም ሆነ ሌሎች የታሪክ ክርክሮች ባዘውን ጊዜ ደረቅ የፖለቲካ መገተኛ እንጂ በመረጃ ላይ የተመሠረተ የታሪክ ውይይቶች ሊሆኑ አይቻሉም።

አዲስ ላይ ነው ነጋዴቶች የእግዚአብሔር ልዩነቶችን ያሏቸው ችግሮች የሚያስፈልጉትን እነዚህ ችግሮች ግን ከእግዚአብሔር የሚኖሩ ፅደቶች ብቻ አይደሉም። የታሪክ ተመራግረውን ክፍተት ለራሱና ደባዎ ይጠይቃሉ። የግንኙነት ለአዎርጋና የጠራ የጎንጎረ ለገባባ። የተረፈ ፅደቶች ለሆኑ ይቸላሉ ሲባል እንኳ ለቀኛውን ታሪክ ለሌሎች ለግድግዳት የተመለከቱ ለባና። ብቻውን አይባታም። ባዙ መጻሕፍትን ግንባብ፤ ልዕተግግሩ መረጃዎችን መለብሰብ፤ የተሰበሰቡትንም መረጃዎች ግጥናተር ይጠይቃል። ለዚህም ነው የታሪክ ሙያ እንደተረፈ ላይንስ ላይንስ የሆነ ላይንሳዊ ባሕርይ ለሌሎች የሚባሉ። ለታሪክ ሙያዎች ወይም ክርክር ክመለሰም በፊት የሆኑ መጻሕፍትን ግሰናደቱ ለሰላላ የሚሆነው በዚህ ምክንያት ነው።

እንደዚህ በጥንቃቄ ከተጻፈ ሌትን ከተመረኮዘ ታሪክ ባዙ ነገር ሙግር ይቻላል። ነገር ግን የግታ ግታ ታሪክ ትምህርት እንደ ፍርድ ቤት ሊሆን አይችልም። የኢትዮጵያን ታሪክ ጠንቅቀው ለሚያውቁ ሰዎች ሊርትራ የኢትዮጵያ ለክል ለመሆኗ ምንም የሚያጠራግር ነገር የለም። ይህን እንደ የኢርትራ ሕዝብ በታሃ፤ መረረሃ፤ ዕድልን ለባቻ ለሞክራለሁ ባለ በጋይል ግታም እንደግደቻል ሁሉ በታሪክም ገዛቶ ግሰቀረት አይቻልም። መረጋገጥ ያለበት የሕዝብ ምርጫ በደሞክራሲያዊና በሕጋዊ መንገድ መገለጫ ብቻ ነው።

ባንዳም ባለፉት መቶ ዓመታት የነበረችው ኢትዮጵያ ስትሆን ዘመናዊት ኢትዮጵያ ባደ ምኒልክ ለግክይነት ስትረጠር በደቡብ ኢትዮጵያ ሕዝቦች ላይ ባደ ባዙ ገፍ ተረፅጧል። ባዙዎች ሕይወታቸውን ለጥተዋል፤ በባርነት ተረጎገደዋል፤ መጽሐፍን በገባርነት ግታው ገብሞ መረታቸውን ተነጥተዋል፤ በሕብረት ሰብዓዊ ክብራቸውም ተረገጧል። ይህንና ይህ ሁኔታ የደቡብንና የሰሜንን ሕዝብ ዘላለማዊ ባላገጣ ሊያደርጋቸው ይገባል ግለት አይደለም። ሁለቱም ወገኖች የዚያን ሁሉ ገፍ መደበደ ይዘት ተረድተው እንደዚያ ኅይነት ሥርዓት ረፅዎ ተወገደ እኩልነትና ደሞክራሲ የሰፈነበትን ሥርዓት ለግምት ሊታገሉ ይገባል ግለት እንደ።

በአዲስ የኢርትራም ሆነ የሌሎች ብሔረሰቦች ጥያቄ የሚደገው በታሪክ ብቻ ሳይሆን በፖለቲካና በኢኮኖሚ ነው። ያለፈው እንደነት መተጠል ለሰበት ግለት ባቻ አይባታም። ያ እንደነት በፍትሕና በእኩልነት ላይ የተመሠረተ መሆኑንም ግረጋገጥ ያስፈልጋል። ያሰረ ለባነት ይተዋል ግለትም አይገባም። ባሁኑ የጎሰም ለቀፍ ሁኔታ ለናሳ ሙንግሥታት የኢኮኖሚ ሕይወታቸው የጨለመ መሆኑን መገንዘብና ግስገንዘብ ያስፈልጋል። በቀድሞ ዘመን እንደ ፈረንሳይና እንግሊዝ በቀርቦ ዘመን ደገጥ እንደ ጸርመንና ፈረንሳይ ባላገጣ የነበሩ ለገርቻ ግለብ ያደገታል። ሐውልተኛቸው ገደናዎቻቸው ሁሉ ይህን ባላገጣነት ነው የሚዘከሩት። ያ ሁሉ ባላገጣነት ግን ሁኔታ ሲያስገደደቸው በጋራ የሞር ታል ኪዳን ክውተሳሰርና የጋራ የኢኮኖሚ ግንባር ከግብርና ለላገደቸውም። ለኛም ብንሆን ያገር ደንበር እንኳ ኢኮኖሚያዊ ትርጉም ባጣበት ዘመን የብሔረ ሰቦች ደንበር ለየክልላዎች ቁልን ስንነታረክ ብንገኝ መደቆም የለን ግለት ነው። ጎሰም ለተፋጂ ሰው ለየተረጠረ ባለበት ዘመን ብሔረ ሰባዊ ሰው ለመፍጠር መረገጥ የወደረት ቀስፋቸንን የጠቆመ ያደርገዋል። የትውልድ ገደታቸንን ተወጣን የሚባሉው ይህ ሥጋው ለሌላ ባገጥቶ የቀረ ሕዝባቸንን በታሪክ (ያውም ለንደንደ እንደግታቸው በቅጣት ባለተመረመረ ታሪክ) ከምናቀራቀዘው ደቦ በሌላ የሚያደርሱትን ስለት ቁነቀይስለት ነው። ስለሆነም የኢትዮጵያ ታሪክ የምስት ቪህ፣ የመቶ፣ ወይም የስድስት ቪህ ኅመት ባለ ዕድሜ ሆነም ለሌላ ለኛ ወሳኝ ጉደይ በእኩልነትና በእንደነት ለመኖርና ተባብረን ለየሰራን ወደረት ለመራመድ መቻላቸን ነው።

ግ ስ ታ ወ ሸ

1. E.A Wallis Budge, A History of Ethiopia: Nubia & Abyssinia, X (London, 1928), pp. IX-X.
2. E.A. Wallis Budge, The Queen of Sheba and Her only Son Menyelek, X (London, 1932); Tadesse Tamrat, Church and State in Ethiopia (Oxford, 1972), pp. 64:249-50.

3. በዚህ ጥያቄ ለተጻፉት ጥናቶች የጊክተሎን ስለሰነድ ማጠቃለያ ይቻላል።- Bereket Habte Selassie, Conflict and Intervention in the Horn of Africa (New York, 1980); Richard Sherman, Eritrea: The Unfinished Revolution (November 1980); በነዚህ ተጨማሪ ጥናቶች ላይ ለተደረገ ሂደት የጊክተሎን ሙሉነት ይጠቅማል። Tekeste Negash, «Historians and Eritrean History: A Review Article» No Medicine for the Bite of a White Snake (Uppsala, 1986), pp. 73-87.

4. Bonnie K. Hollcomb and Sisai Ibssa, The Invention of Ethiopia: The Making of a Dependent Colonial State in Northeast Africa (Trenton, 1990).

5. M. L. Bender et al, Language in Ethiopia (London, 1976). pp. 10-14.

6. Christopher Ehret, «On the Antiquity of Agriculture in Ethiopia,» Journal of African History, XX (1979), pp. 161-77.

7. Tadesse Tamrat, Church and State Chapter X, p. 298.

8. Sven Rubenson, Acta Aethiopica, Vol X, on cover and p. 158.

9. Bairu Tafla, Ethiopia and Germany: Cultural, Political and Economic Relations, 1871-1936 (Wiesbaden, 1981), p. 200.

10. ይህ ሰርካር ለተለያዩ የሌሎች ነገሮች የተሰጠ ሲሆንም ለክተሪያ የተሰጠው በግብር ቁጥር FO 95751 ስም ይገኛል።

11. Budge, History of Ethiopia, p. VII

12. Sergew Hable Sellassie, Ancient and Medieval Ethiopian History to 1270 (Addis Ababa, 1972), p. 94.

13. Sergew, p. 137.

14. Sergew, p. 140.

15. Jules Perruchon, Histoires des guerres d'Amda Syon, p. 279

16. Jules Perruchon, Les Chroniques de Zar'a Yaegob et de Ba'eda Maryam (Paris, 1893), pp. 4, 111.

17. Job Ludolphus, A New History of Ethiopia (Sasor, 1982) pp 7-8.

18. ገብረ ልደመት ባይከደኝ «አጼ ዮሐንስ ሊትቶኖ» ብረሃን ደኼን (አስመራ 1912) 178-179.

ሰርዓተ-ጽሕፈት

ባዕ ይግዥ

1.0 መገቢያ፡- በዚህ ርዕስ ላይ አንዳንድ ጉዳዮችን አንዳንድ ምክንያት የሆኑት የወቅቱ የህገፊቶችን የጀንጅ ሁኔታ ነው። ሁኔታው በጥቅም ደረጃ ተነስቶ አሁን ዘላቂነት ደረጃ የደረሰ ስህተትን በምሳሌ ገራት የተከሰተና ከሌላ ጋር አብሮ የግልጽነት ነው። በሌላው የጀንጅውን ሁኔታ አነሳሳና ሂደት በውል ለመገንዘብ የምሳሌውንም ሁኔታ አንድዚህ በወጥ ግጥን ያስፈልጋል። ይህን ለግድረግ ደግሞ የጀንጅ ጭና ስህተትን የምሳሌውን ባለውን ሙሉን ተገቢ ይመስላል። እኔ ገን የምሳሌውን ባለውን አይደለም። በዚህም ምክንያት የወቅቱን የጀንጅ ጥያቄ የግዥው ክፍልን ለባን አንገር በጀንጅው ላይ ጭና በግተኮር ይሆናል። ምሳሌው የግራ-ሳሳሌ አንዳንድ ነገሮችን ደንገት ባንሳ አንዳንዳቸውም ዜጋ፣ በሌላው ስህተት የግንባታው ሙሉን ከወደሁ አንድ ታወቀለኝ ለፈለጋል።

የወቅቱን የጀንጅ ሁኔታ በግራ-ሳሳሌው ለተኮርቱ ለረደላና ክፍ ጋር በተያያዘው በሰርዓተ-ጽሕፈት ላይ ይሆናል። ይህን ለግድረግ ግን ትንሽ ወደ ጀንጅና ጽሕፈት ገንጽነት ዘወር ግልጽ አይተርፍ። በዚህም አጠቃላይ ለተፈረደ አንዳንድ ለተለየ ይሆናል። መጀመሪያ ጀንጅና ጽሕፈትን የግራ-ሳሳሌው አንዳንድ አጠቃላይ ጉዳዮችን አነሳሳል። ይህን የግድረግ ጉዳዮች ወደ ገቢ ለግንባታው ልቀቅ ነጥቦች መሠረት ናቸው ጭና ለሌላው ነው። ከዚያም ስለ ሰርዓተ- ጽሕፈት አገግመርና ለደገት አንዳንድ ነገሮችን አንስቼ በወቅቱ ሁኔታ ላይ ለተኮራሰው።

1.1 ግንኙነት ጀንጅ መሠረት ደቀኝ ነው። ደቀኝ ሲቀናጅ ቀለምን ቀለሞች ሲተነጅ ቃልን ቃላት ደግሞ በተፈጻሚ ለረገገ፣ ሀረጎችም አንድዚህ ፀረፍተኛነቶችን ይመዘኛል። ፀረፍተኛነቶች የውል ህላዌ መገልጫ ናቸው። ጀንጅም ህላዌ መገልጫነት የፀረፍተኛነቶች ክፍት ነው።

ለዎቹ ህላዌውን ደገገኝ የግንባታውን ስመሠረት በግንገር ነው። በጽሑፍ ህላዌ

በረት እንደነበረው ተለግጎ (6) በሆኑ ነው። ስርዓት ወደ ዘራው ሰጧን
እትየድያ የገቡ የዘረ 2500 ጎመት እካባቢ ሊሆን አገባባዎ ከደቡብ አረቢያ
ሰሜናዊ ሰሜንን በግብረ ሃሌዎ ልህቦች እግካሻነት ነው። በዚህም ምክንያት ያ
ረደለ የሰባ ረደለ ይባላል(7)። ሄርኑሩ የግንከተሎ ነው።

ሽ ገ ገ ቃ ዘ ሃ ወ።∞ ሄ ሄ ወ ያ ያ ለ ገ
ዳ፣ጋ ነ ጸ 0 ገ ል፣ቀ ሹ ፀ ል፣ቀ ጋ

ስርዓት ተለግጎ ይህን እንደ በየተለው ውስጥ ያለው እናባቢ የግንከተሎ
በተለያዩ የእናባቢ ምልክቶች ባይሆን በእንደ የእናባቢ ምልክት ባይ
ይሆን ምልክት 'X' ነው። በአዚህም ለምሳሌ ከግ መጋ ልግለት ከሰ መጠ ተብሎ
ይጻፍ ነበር። ይህን እንደግረሰገው እድርጎ ልግንበብ የግንከተሎ በልምድና
የቃላትን የምልዘብን እገባብ በግንከተሎ ነበር። በምሳሌው ውስጥ ከሰ የግረሰው ቃል
አገባብ በአረፍተ ነገሩ ሙንሻ ሳይ ነው። በዚህ ስታ የግንከተሎ ቃል ደግሞ
በእባባኛው ስም ነው። በአዚህም ከሰ የግረሰው ቃል እንደ ስም ከሰ ወይም ከሰ
ተባሎ ይነበባል እንደ እንደ ገሥ ከሰ ተባሎ ለይነበባም።

በዚህ ስርዓት ግንከተሎ አረፍተነገር የግንከተሎ ከቀኝ ወደ ገራ እንደገና ደግሞ
ወደ ቀኝ ነበር። ስርዓት በዚህ ጭነት ለባዜ ጊዜ በዘራው ሌርትሩ በተለይም
በቡሃና እካባቢው(8) ጥቅም ላይ ከጥሰ በጋሳ የአካላዎ ዘመን ሊገኝር ስታውን
ለገሰህ ለጋል።

ገሰህ ለሰህፍ የሰታው ዘላይ ከተዘረዘሩት 29 የሰባ ረደቶች የግንከተሎ ገንን 24
ረደቶች ባይ በሙሉድ ነው። ከወሰደኛው ረደቶች መካከል በግንከተሎት ሳይ
የትርፅ ለውጥ አድረጋል።

ዛ → ጸ   X → ተ   ያ → የ   ሄ → ዘ
ሃ → ሐ   ሽ → ሽ   ገ → ገ   ሹ → ጸ
ዳ፣ጋ → መ   ወ   ∞ → ወ   ገ → ለ   ል → ል
ጌ → ወ   ሂ → ኃ   ቀ → ቀ   ጋ → ረ

በተጨማሪም ሁለት ረደቶች ከገሰህ መሰኛል። እነሆም ጥ እና ለ ናኖው። ጠቅላላ
ረደቶች ከካፊብ-ሳብሳብ ያሉትን ሆኔያት ስታ ለመተግበር ብለን ሰንጠረዥ
የግንከተሎት ናኖው።

ሀ   ለ   ሐ   ጠ   ጡ   ረ   ለ   ቀ   በ   ተ   ነ   ገ   ለ
ከ   ጠ   ዘ   የ   ደ   ገ   ጠ   ለ   ጸ   ፀ   ረ   ለ   ጥ

ከትርፅ ለውጥ በተጨማሪም እያንዳንድ እናባቢ በተለያዩ ምልክት እንደወከለ
አድርጋል። ለነፃነትም እንደ ባቡ ስርዓት ከቀኝ ወደ ገራ ከዚያም ወደ ቀኝ
ባይሆን ከገራ ወደ ቀኝ ባይ እንደሆነ አድርጋል። ረደቡን የሰረጸውን አቅጣጫ
በዚህ ላይነት በግንከተሎ ከአራተኛው እስከ ሰባተኛው ክፍለ ዘመን ድረስ በዚህ
ስርዓት ተጠቅሟል።

ገሰህ የሰባን ረደል መስደ የሰህፍ ቋንቋ ለመሆን እንደያለ ሁሉ አግርኛም ለሰህፍ
የሰታው የገሰህን ረደል በሙሉድ ነው። ይህን እንደ አግርኛ እንደ ገሰህ
የግንከተሎትን ረደቶች ባይ ሙርም አልወሰደም። 26ተኛው እንደሌ ነው
የወሰደኛው። ከነዚህም መካከል ዘራ ትርፍ ረደል የምንሰጥው እንደ ህልገ፤ ሰው፤
ለሰውነት ያሉት ይገኛሉ። ረደቶችን እንደሌ እንደወሰደ ያደረገው የቤተ
ክህነትና የቤተ መንግስት ተሰእኖ እንደነበረ ይነገራል። ገሰህ ከገንገር ቋንቋነት
ወጥተ በቤተ ክህነት እካባቢ ባይ ሲወሰን፤ ቤተክህነት ደግሞ በገሰህ ለተፃፋ
ትደሳን ሙከራት ባለ አደራ በመሆኗና ሙከራት የተፃፋበትን ረደልም እንደ
ትደሰ ነገር በመተግበር እንደሌ የግንከተሎትን የግንከተሎትን ህላረነት ለትወሰደ
ቸላላቸው። ቤተ መንግስትም ይህን ሲደገፍ በመሆኑ አግርኛው ረደቡን ሲወሰደም
ሆነ ከዚያ በጋሳ በረደሉ ላይ ምንም ላይነት ግንከተሎት ሳይደርግ ለባዜ ጊዜ
ቀይጋል(9)።

ከገሰህ ከወሰደኛው 26 ረደቶች ላለ ከካፊ ቋንቋዎቹ ሙሉ ለግንከተሎ ድምጽ
ምልክት የግንከተሎ ተጨማሪ ረደቶቹም አስረሰገውት ነበር። ለነዚህም ድምጽ
ከገሰህ ረደባት እናት ሳይ ምልክት በግንደረገ የግንከተሎትን ? ረደቶች (ከካፊ

እስከ ባሕሪ ያሉትን ጠያቂ ረገድ።

ዘ ነ ጠ ጸ ገ ሸ ጠ

እነዚህ ረደቦች ከገፅ ከፀሐፊዎች 26 ረደቦች ጋር ለደመሩ ጠቅላላ የረደቡን ቁጥር 33 ለያደርሱት ቸለዋል። እያንዳንዱ ረደብ ከእያንዳንዱ ለፍባቢ ጋር ሲቀናጅ የግረጠረው የቀለም ብዛት ደገፍ 231 ይደርሳል። ይህ ቁጥር ብዙ ለመሰል ይቸሳል። ይህን እንደ እንደ ቀጥሎ መብዛት በቀለሞቹ መካከል ብዙ የቅርጽ ልዩነት የለም። ልዩነት ያለው በመነሻዎቹ (በገፅዎቹ) ረደቦች መካከል ነው። ለምሳሌ ካሶቶን ብንመለከት በአብዛኛው ከገፅ ቀኝ ጎን መሀል ላይ ቀረት በመቀጠል የግረጠሩ ለሆኑ ባልሰቆ ደገፍ ከሥራ ላይ ያንኑ ቀረት ወደ ቀኝ በመቀጠል የግረጠሩ ናቸው። ራብፍ ከቀኝ ለገሩ ላይ ቀረቷን ወደቀኝ ባመቀጠል ገራ ሰገሩን የግረገጥር ለሆነ ሐምሌ ደገፍ ቀኝ ለገሩ በር ላይ ቀረት፣ የግረገጥር ነው። ባሕሪዎ ገራ ለገሩ ላይ ቀረቷን በመቀጠል ቀኝ ለገሩን የግረገጥር ወይም ከቀኝ ጎን ላይ ቀረቷን የግረገጥር ነው። የዚህ ፀይነት ስርዓታዊነት የግሪታዊው በሳይሶቹ ላይ ነው። በዚህም ምክንያት እነሱን በቀላሉ ለመለየት ትንሽ ያስቸገራል።

እንደዚህ ያሉ የቅርጽና የቀጥሎ መብዛት ችግሮች መጥራትም ቀደም ስለው ጊዜ ጸጥታ ሲታወቅ ከፍ ሲል በተጠቀሰው ተጽዕኖ ምክንያት በረደቡ ላይ ግዝጊያ ባይደረግ ቆይቶ ነበር። ከቅርብ ጊዜ ወዲህ ገን በኢትዮጵያ ሷንጃዎች ለካደግ ጉባኤ ችግሮች እንደገና ተገምግሞ ከገፅ የመው ትርፍ ረደቦች እንደወገደ ተፀሰገ። (10)። የነዚህ ረደቦች መቀነስ ጠቅላላ የቀለሞቹን ቁጥር ወደ 189 ለያወርደው ቸል። ትርጉን በግራሙክትም ረደቦቹ በይበለጠ ስርዓታዊ እንደሆኑ የግረገጥር ግዝጊያ ቀደም ስለው ጊዜ ጸጥታ ቀርቦ ነበር። በዚህ ግዝጊያ መሠረት ረደቦቹ የግራሙክት ትርጉም ይጥራቸዋል።

ሀ ሀ ሀ ሀ ሀ ሀ ሀ
ሀ ሀ ሀ ሀ ሀ ሀ ሀ

የቀለሞቹ ትርጉም ቀጥሎ በዚህ ሁኔታ ለዝቅል እንደግራሙ ሀሳብ ይቀረብ እንደ የተረጎጠውን ያህል በተገባር ለውል አልቻለም።

1.4 እንደ ለግርፍ ሁሉ ትግርፍ ለርፍኛ ለጽሑፍ የበቀት የገፅ ረደብ በመውሰድ ነው። የትግርፍን ባላውቅም ለርፍኛውን ባዚህ ረደብ እየገፈ ጠንገል ግስተግር የጸመሩት የኢሰባቦሩ ተፀላጅ ለነሱም ነሲብ ነበሩ። በዚህም ፀይነት ልዩነት ሷንጃዎችም ይህንኑ ረደብ ለመውቀም ለጽሑፍ ለበቀ እንደግራሙ ከመሠረተ ትምህርት የተገኘው ለምሳሌ ይጠቀማል። አጠቃላይ ሁኔታውም አስረሳጊው ግዝጊያ ከተደረገለት ረደብ ለግንኛውም ያገፋችን ሷንጃ ለጠቅም የግራሙ መሆኑን የግረገጥር ለክት ነው። ይህ ደገፍ ያል ምክንያት አይደለም። አብዛኛዎቹ የሀገራችን ሷንጃዎች ለመሠረታዊ ደግጋዎች ግድነትና ብዛት ተመሳሳይ ናቸው። ለምሳሌ ለግርፍንና ለርፍኛን ብንመስራ በለግርፍ ውስጥ ከግራሙ 27 ተነባቢ ደግጋዎች ውስጥ 23ቱ ለለርፍኛ ይገኛሉ። እንደዚህም ከ24ቱ የለርፍኛ ተነባቢዎች 23ቱ ለለግርፍ ያል ናቸው። ይህ ፀይነት ተቀራራቢነት በሷንጃዎች መካከል ካል አንደኛው ሷንጃ በግራሙ ረደብ ለላውን መገፍ ይቻላል። እስከ አሁንም ተቸል።

አጠቃላይ የረደቡ ለጸግመርና የእድገት ለቀጣጫ ካላይ እንደተጠቀሰው ከባቢ ገፅ ከገፅ ለግርፍ፣ ትግርፍ፣ ለርፍኛ፣ እያሉ የመጣና ወደረታዎ ወላይቶች፣ ለፋርፍ፣ ወዘተ እያሉ ለተጠቀሱ የግራሙ ከሆነ ዛሬ (12) በላይን ይለወጥ የግራሙን ሀሳብ ምን ለመጣው? ለዚህ ግንቂ ጥቅምት 29 ቀን 1984 ዓ.ም በኢትዮጵያ ቴሌቪዥን ለርፍኛን አስመልክተው አንድ የፍራንኮፍሊቲ መምህር መለሰ ሰጥተዋል። በመሌሉ መሠረት ወደ ላይኑ ረደብ ለመሄድ ምክንያት የሆኑት የግራሙ ተቸው።

- (1) የላይኑ ረደብ 26 ላሆኑ የባሕሪው ረደብ 186 (13) በመሆናቸው፤
- (2) የባሕሪው ረደብ ረጅም ለተባባሪዎችንና ጥቂት ተናባቢዎችን ግላቸው ለማይቻል፤
- (3) እንደ ጽሑፍ መሆኑና ከምግብተር ላይነት መሳሪያ የግራሙክት፣ የላይኑን ረደብ መሠረት ለግራሙ ለሆነ

ከዚህ አገር ወደ እንግሊዝና አግሪካ ለሰራተኛዎች አወደ ጥናት ሙዚካ ቢያዝ «የሰባውን» የፅህፈት ሙዚካ ይዘ ሙሉድ ስለጥያባረገ፤ ግለትም እዚያው ባለው በሳቲት ሙዚካ ስለጥያባረገ፤

(4) «ከሰባው» ይልቅ የሳቲት ረደል ተግራውን በግም አጭር በሆነ ጊዜ ግንባብና ሙዚካ ስለጥያባረገ፤

(5) «የሰባው» ረደል ለአርዎኛ እንጠቀም ብንል የደግኞችን ሙጥበትና ሙሳሳት፤ ሙርዘኖና ግጦር ለግሙሳክት በየረደቡ ላይ ተጨግሪ ምልክቶች ግድረግ ስለጥያባረገና እንዲህ አይነት ምልክቶች ያሉትን የፅሕፈት ሙሳሪያ ለግለራት ደግሞ ብዙ ወጭ ስለጥያባረገ፤ በተጨማሪም በእንዲህ አይነት የፅሕፈት ሙሳሪያ የግጦቶች ለገደን ረደል ለሙዚካ የተለያዩ ምልክቶችን በመንከት ሙጥግጦል ስለጥያባረገ፤ ትንሽ ነገር ለሙዚካ ብዙ ጊዜ ስለግጦረ፤

(6) እስካሁን ድረስ በአርዎኛ ህንፃ በአነሊኖስ ነሲብ ከተዘጋጀት በስተቀር «በሰባ» ረደል እንደተገኘው ያለ ብዙ የፅሕፈት ቅርስ የለም። ያሉትን ጥቂት የአርዎኛ ህንፃ ድረገጽ ወደ ሳቲት ሙዚካ ለጥያባረገ፤ ስለዚህም እንደ አግሪካና እንግሊዝ በግሊዮን የግጦር የፅሕፈት ቅርስ ስለሌለ፤ «የሰባውን» ረደል ሙጥግጦም ለጥያባረገ። ከባድ የሙዚካት ያህል ስለሆነ እንዲህ ከአሁኑ ግላጦር ያስረዳል።

(7) የወጭ ሀገር ዜጎች የአርዎኛውን ህንፃ ለሙገር በብዛት ስለግረገገ፤ «ከሰባው» ይልቅ በሳቲት ረደል ቢግሩት በግም ይቀላቸዋል።

(8) በሳይንስና ቴክኖሎጂ የሰለጠኑት እንደ አግሪካና እንግሊዝ ያሉ ህዝቦች በሳቲት ረደል ስለግጦቶች እኛም ይህንኑ ረደል ብንቀስ ከብዙ ህዝብ ጋር ያጥራል። በተጨማሪም ነገር ቤቶቻችን ለግሊዮን ከንግም በሳቲት ረደል

ስለግጦቶች የሳቲትን ረደል ሙጥግጦም ከነሱ ጋር ስለጥያባረገ፤ ይህም አንድ ሌላ ጥቅም ነው።

(9) ተግራግጦችን በሳቲት ረደል ግንባብና ሙዚካ ከተግራ በኋላ የረገገባቸው ሆነ የእንግሊዝ ህንፃ ለግራ የግጦቶች ይህንኑ ረደል ስለሆነ እንግደ አይሆንባቸውም፤ ይቀላቸዋል።

እነዚህ ምክንያቶች በአሁኑ ዘመን ይሁኑ እንጂ ለሙገት ለሙገት ምክንያቶች በአንድ ሌላ ተጨግሪ ምክንያት ለሙገት የግጦቶች ጥቅም። እነዚህም ስነ-ልቦናዊ (112)፤ ቴክኖሎጂያዊ (115)፤ ትምህርታዊ (4161719)፤ እና ግህበራዊ (618) ተባለው ለሙገት ይቀላቸዋል። ስለዚህም በነዚህ ላይ ብቻ ለግጦቶች ለሙገት ለሙገት እየጠቀሱ አላረገገውም። ምክንያቶች ስነ-ልቦናዊ ብቻ ባለሙያዎች በንግድ ላይ የምሳኔነት ህላግ ከተገኘበት ርዕሰ-ጉዳይ ግለትም ከሰርዓተ-ጽሕፈት ለሙገት ለጥያባረገ፤ እንደግሊዮን ግሊዮን ይገባል።

ወደ ምክንያቶች ዝርዝር ከሙገት በረት ገን ስለ አንድ ቀላፍ ታላ ለሙገት ግንባት እረገገዋል። ይህም «የሰባ» ረደል የግሊዮን የቴሌቪዥን ተናጋሪ ለባባል ይመለከታል። በሙገት ዛሬ የምንጠቀምበት ረደል የሰባ ለይደለም። ይህ ምንም እንክራክርም ዛሬ ከላይ የተዘረዘረውን የሰባን ረደል ቀጥሮ ከቀኝ ወደገራ ከዚያም ቀጥሎ ከገራ ወደ ቀኝ እንደረገገ የግጦቶች ለው ለእትዮት ምድር የለም። የምንጠቀምበት ረደል የሰባ ላይም የገባው ነው። ረገገኞች «እትዮጊክ» ይሉታል። የቴሌቪዥን ተናጋሪ ይህን ስተት ከሆነ ሙሉኛ ነው። ገን ስተት ላይም ሆነ ብዙም ያደረገት ይመስላል። ያደረገውንም ምክንያት የራሳችን ረደል እያሉ እንደተ ለሙገት ረደል እንዳይ የግሊዮን ጥያቄ ላይ የራሳችን የምንጠቀም ሙሉ ለይደለም ወይ? ስግለት ለሙከራከር እንዲያውቅ ተባለ የተደረገ ይመስላል። ይህን ስግለት ያስደረገች እሊሊ 01906 ግም ለእርሙን አገር ከሆነ ውስጥ ተደርጎ በነበረው የለጥቂኝና የኮሪኔስ ህንፃዎች ጥናት ለጥምዘኛ ላይ በአንድ የሊ.ግ ደጋፊ ይኸው ግድት ህላግ ሊቀርብ በሙገትና ከዚያም ወዲህ ተመሳሳይ ሙከራከር ህላግ ለሰባ ለሙገት ነው።

ያም ሆነ ይህ ከፍ ሲል እንደተጠቀሰው ዛሬ የምንጠቀምበት ረዳ የገፅ እንደ የሰባ ለይደለም። ገፅ ደገፍ ሙሉ ሰይፍን ተወላጅ ነው። የተወሰደው ሰው ተ የሊትዮድን እምብርት በነበረችው በሌላው ነው። እርግጥ ከሰባ ዘር ይጠቀሳል። ይህ ደገፍ ለሰረዳ ጊና ተገዳፍ ነበር። ተገዳ የገይሆነው ለባዙ ዘመን በጥቅም ላይ የነበረው የሰባ ረዳ ለጠገብ ለያላ ባህር ግደ ረዳ ፍላጋ ቢሄድ ጥር ነበር።

እሁንም ቢሆን በሰፊ የገፅ ረዳ እየተባሰ ይጠፋ እንደ ረዳ ከገፅ ጋር የነበረው ገንጽነት ሷሷው ተናገረችዋልን ተስ በተስ እያጣ ሲሄድ የሁጥላ ሁጥላም ከገንገር ሷሷነት ተራ ሲጠጣ ለከተሏል። ከዚያ ጊዜ ጆሮ ረዳ የእንደ የተለየ በሌረባዛ ረዳ ሙሉ ተርቶ የሊትዮድን ረዳ ሆጥሏል። በቀሩ ገፅ ረዳ ለሊትዮድን ለውርሰ ጥሷል። በሰፊ የገፅ ረዳ ይባል እንደ ቀርቦነት የሊትዮድን ትውልድ ሊትዮድን ነው። ከሊትዮድን ሙሉ የትም ሀገር የለም። በዚህም ምክንያት ለገፅ ከጊያደርጉን ቀርቦቻን እንደ ለሆነ ችሏል።

ይህን በዚህ እንተጠቅሙ የቴሌቪዥን ተናጋሪ ስለላቲን ረዳ ለሰረዳ ጊናት በደረጃ ጥቅም ምክንያቶች ላይ እየተኮር። የጠጠራው ምክንያት የላቲኑ ረዳ ቀጥር ግንባና ባንገሩ ደገፍ የገፅ ረዳ ቀጥር ሙወዘት፤ በዚህም ምክንያት ግንባብና ሙጥና በተሳሳ ለሙግር ለላግሰቻ ሆኖ እየገገጠን። ይህ ለባባል ምን ያህል እውነት ነው? የሁለቱን ረዳቶች ለህገ በገርደፋ የምናወደድ ከሆነ ለባባል እውነት ሲመስል ይቸሳል። በርግጥም የላቲኑ «26» ረዳ ከገፅ «186» ያነሰ ነው። ጌደቱ ያለው ገን በአህዛብ ሰይፍን ለህዘብ ከጊጠቀሙት ቀም ነገር ላይ ነው። የላቲኑ ረዳ ቀጥር የጊጠቀሙዋ ድምፅ ነው። የገፅ «186» የጊያውሰክተው ገን ድምፅን ሰይፍን ቀሰምን ነው። በሁለት ሙከራ ለገፅ ለገፅ ለገፅ ለገፅ ለገፅ ለገፅ የለናባቢ ወይም የለናባቢና የተነባቢ ትንቹት ነው። ድምፅ ገን ትንቹት ሰይፍን ነጠባ ነገር ነው። የላቲኑንና የገፅን ረዳት ግወደደር ያለብን ጠጠራ ይህን ስንሳይና ግወደደርያውን ስንወስን ነው። ግወደደርያቸን ድምፅ ከሆነ በላቲኑና በገፅ ሙከራ ብዙ ለገፅ የለም። የላቲኑ 26 ነው ከተባለ የገፅ 27 ነው። ይኸውም ከህ' ለስከ

'ጥ' ያለው ገፅ ገፅ ተቀጥሮ ግልት ነው። ግወደደርያው ቀለም ከሆነ እሁንም በሁለት ሙከራ የገላ ለገፅ የለም። ምክንያቱም የላቲኑ 130-(26x5) ሲሆን የገፅ 189-(27x7) ከሆነ ነው። ይህም ከከባድ ለስከ ላቲኑ ያለው ግርግር ሊቀጠር ነው።

ይህን እንደ ተናጋሪው እንደሌት የላቲንን ረዳ የጊተር ሰው የጊያውፍ 130 ቀለም ሰይፍን 26ቱን ረዳቶች ቁጥ ነው ይባል ይሆናል። ይህም ሲሆን ትክክል ለይደለም። እያንዳንዱ የላቲን ረዳ ቢያንስ ሁለት የተለያዩ ቅርጽ ነው ያለው። ለምሳሌ /a/ን ባንጠባር ሁለት ቅርጽ እንደሌለው እንረዳለን። እነዚህም ታላቅ ታናዜ (Aa) ናቸው። /b/ም ሆነት ቅርጽ ለሌላ ታላቅ 'B' ታናዜ 'b' ለጥ ትጥላጥላል። ሌሎችም ረዳቶች እንደዚህ የተለያዩ ቅርጽ ለላቸው። ለእነዚህ የረዳቶች ጠቀላላ ቀጥር ተናጋሪው እንደሌት 26 ቁጥ ሰይፍን ከ60 በላይ ነው። ቅርጾች እንደ ገፅ ረዳ «የጋተርን» ተሙሳሳይነት የጊያውግሞ ሳይሆን በግም የተለያዩ ናቸው። በዚህም ምክንያት ረዳቶቹን ሙግር የጊያውግሞ እንደ ገፅ እንደን ያለው ጋር እያገናኙ ሰይፍን በተናጠል የእያንዳንዱን ቅርጽ በግጥ ቁጥ ነው።

በዚህ ሁኔታ ተናጋሪው እንደሌት ረዳቶቹን ባንድ ወር ወይ ቁጥ ሙሉ የጊያው ሙሉ ለጠፋጣሪ ነው። ይህን ለንዚ ቢባል የጊያው ረዳቶች ሙሉ የገፅ ግንባብና ሙጥና ለይደለም። ሁለት የተለያዩ ቅርጾች ናቸው። የላቲንን ረዳ ስለተጠፋ ቁጥ ስለው ግንባብና ሙጥና ይህን ግልት ለይደለም። የረዳቶች ስም የጊጠቀሙት ድምፅ ስም የተለየ ነው። ለምሳሌ /a/ን እንጠባር፤ ይህ ረዳ ስው 'አ' ነው። የጊጠቀሙት ድምፅ ገን ሁሉ ጊዜ 'አ'ን ለይደለም። ይህ ድምፅ የጊጠቀሙት (ግልት 'አ' ተባብሮ የጊጠቀሙት) እንደ [da] 'be', [da'so] 'temple', [tasi:] 'hatchet' ባሉ የአርፍቶ ታላት ወይት ነው። በሌሎች በርካታ ታላት፤ ለምሳሌ እንደ [bar'u:] 'learn', [garba] 'slave', [kam] 'which' የጊጠቀሙ 'ክ' ተባብሮ ነው። ይህም ግልት /a/ ያለባቸው ታላት ለቫጊ ለነባብ ለላቸው ግልት ነው። ስለዚህም እንደ 'ባሩ' ያሉትን ታላት እንደ 'ባሩ' ቁጥ ሊያነባቸው ልላው ደገፍ 'ባሩ' ቁጥ ሊያነባቸው ይቻላል። ይህን ለቫጊነት ከዕሁሩኒ ቀርጥሞ ሙሉ የጊያው ለይደለም። ስለዚህም የረዳቶችን ስም በግጥ ቁጥ

ረደቆች በጊወክሳቸው ደግሟቸው የጊወረታትን ቃላት በትክክል ግንባታ ያሰጡታል። ከቸገር ለመውጣት ረደቆችን ከተጠሩ በገላ ገባባቸውን እንደ ለደሰ ግዕዝ ያስረዳል። ይህ ራሱን የቻለ ትምህርት ነው። ረደብ በተጠሩ ባቻ የጊገኘ ለይደለም። ይህም ለንጹ እንገልግላለን ባል ቋንቋዎች ረደብ ስለተጠራ ባቻ እንደሌለ ግንባታና መገናኛ እንደግደቻል በነዚህ ቋንቋዎች የጊወረታ ሁሉ የጊወረታው ጉዳይ ነው።

በለንገሩ ገን የገሰገን 189 ቀለግት ተናጋሪው እንደሌላት ስለደሰት ወር ጊዜ ውስጥ የለየ ስሙ እድገ ልኮን ያለ ምንም ችግር ሊያነጻጽ ሊሰፍ ይጥራል። ለደሰ ቃል በጋጠመው ቀጥሮ ለንደት እንደጊደገነው ለግዕዝ መዝገብ-ቃላት ሲያገለግሉ ለይደለም። ቀለግቶም ቢሆኑ በቀጥር 189 ይሁኑ እንጂ በሌይነት ከዚህ በግም ያነሱ ናቸው። ይህም ግለት 189 የተለያዩ ምልክቶች ባይሆኑ ተደም ሊል እንደተገለጸው ሁሉም ከገሰገ (ከመጽሐፍ) በአጠቃላይ ሥርዓት ባለው መንገድ ጭረት በመተግበሩ ወይም እገር በግርዘገዳና በግሳጠር ወይም በመተላለፍ የተረጠፈ እንጂ ፍጹም የግደመሳሳል ዘርፍ ለይደለም። ይህን በርላት ስወገ የተገነዘበ ለስተገሪ ለንደን ልጅ ቀለም ለስተገር ለግሰጠሪስ ተናጋሪው እንደሌላት ባዘ ጊዜ ለሰውፍጅቱን መሠረተ ትምህርት ያስተግራ መምህራን የጊወረታት ይመስላል። ችግሩ ያለው ከቀለግቶች ቀጥር ባይሆን ከግሰተገር ዘደው ነው። ከፍ ሲል እንደተጠቀሙ ከባድ ለስክ ባባይ ያሉት ረደቆች ከገሰገ ላይ የጊወረታቸውን ሥርዓት በውል የተረዳ ለስተገሪ ለአጭር ጊዜ ውስጥ ረደቆችን በውል ግሰላየት ይቻላል።

ወደ ሁለተኛው ምክንያት እንገድ። ይህም የገሰገ ረደብ የጊወረታና የጊረገሙ ደግሟቸውን ለግሰላየት ለይቻልም የጊል ነው። ይህ ትክክል ነው። ወደላኒት ረደብ የጊወረታው ምክንያት ቢኖር ይህ ባቻ ነው። የገሰገ ረደብ ለሁን ባለው ቅርፅ ጥቅቀትንም ሆነ ርጅመትን ለግሰላየት ለይቻልም። ይህን ባለግደረጉ የጊረገጠር የላክሻኒት ችግር አለ። ለምሳሌ ተናጋሪው እንደሌላት 'በሩ' በጊረገጠ የአርምቫ ቃል ውስጥ ያሉት ለናባቢዎች ርኅም ይሁኑ ለጭር ከቃል ጽሑፋዊ ቅርጽ ግዕዝ ለይቻልም። እንደዚህም 'ር' የጊረገጠ ተነባቢ ይጥቅ ወይም ይላላ ለይታወቅም። በሌላም ቃል በቀው (በተነጻጻሪ) ላክሻኒ ነው። እንደ ለስረገገጠና ለጥባቀ

ሲያነበው ለላው ደግሞ አላለፉና ለላገር ሲያነበው ይቻላል። ይህም የላከባባ ለደነት የትርጉም ለደነት ያስከትላል።

ይህ ችግር ገን የጊወረታው ከፍ ሲል እንደተጠቀሰው ቃሉ በተናጠል ደረጃ ሲገኝ ባቻ ነው። ከቃል ደረጃ ወጥቶ በሐረግ ውስጥ ሲገባ ከአገባቡ መርዘም ግጠናን ወይም መጥበት መላላትን ግዕዝ ይቻላል። የአርምቫ ዘና እንባቢዎች ዘራም ሆነ ከሁን ተደም የዚህ ለይነትን ችግር የጊረገጠና ሲረገጥ የፍራት የቃሉን ቅርጽ ባቻ በግየት ባይሆን አገባቡንም በመገንዘብ ነው።

በአግርኛም ቢሆን በመሰበተኛ ደረጃ ችግሩ አለ። ለምሳሌ 'ገና' በጊረገጠ ቃል ውስጥ ያለው 'ን' ጠባቂ ወይም ባልተ ሊነበብ ይቻላል። በዚህም ምክንያት ቃሉ ላክሻኒ ነው። ይህ ላክሻኒት ገን ባገባብ ይረታል። ስተ ከግ ለገና በገ ይገዘሱ በጊረገጠ ዐረፍተ ነገር ውስጥ 'ን' ጠባቂ ይነበባል። በሌላ በኩል ደግሞ ከግ ገና ምሳ ለልበሰም በጊረገጠ ውስጥ ያለው 'ን' ለይጠባቅም። ይህ ግንኛውም የቋንቋው ተናጋሪ ያለምንም ትምህርት የጊረገጠ ጉዳይ ነው።

የላኒት ረደብም ቢሆን ከዚህ ዐይነት ችግር ነፃ ለይደለም። ለምሳሌ ራሱን እንገልግላለን ብንወሰድ እንደ export ያሉ ቃላት እንደ ስም ወይም እንደ ገሰ ሆነው ሊነበቡ የጊቸሉበት ቋንቋ ነው። ይህም ግለት ከረደባዊ ቅርጻቸው ስም ይሁኑ ወይም ገሥ ግዕዝ ለይቻልም። ይህን ግዕዝ የጊቸሉው ከገባባቸው ነው። በስም በታ ገባተው ሲገኙ እንደ ስም በገሥ በታ ሲገኙ ደግሞ እንደ ገሥ ሆነው ይነበባሉ። የሰውና የገሥ ለነበባቸው የተለያዩ ነው። ለደነትን ገን ከቃላት ጽሑፋዊ ቅርጽ ግየት ለይቻልም፤ ከገባባቸው እንጂ።

ከዚህ ሁኔታ የምንረዳው እንደ ነገር አለ። ይኸውም የላኒትም ሆነ የገሰገ ረደብና በርግተ-ጽሕፈት፤ ከዚያም ለላይ ግንኛውም በርግተ-ጽሕፈት እንደን ቃል በትክክል ግለትም ተናጋሪው እንደጊናገረው ለደርጎ ሊመዘገብ ለሰውግራና በዚህም ምክንያት የጊረገጠውን ችግር አገባብ የጊረገጠው መሆኑን ነው። አገባብ ጽሕፈት የጊቸላም መውን የምናስተካክለንት የና መግሪያ ነው። ከፍ ሲል ለግሰላየት እንደተጠቀሰው በግንኛውም በርግተ-ጽሕፈት በጊነገረው ቃልና

ለሰነ-ገሌ ጸሁፍ ሀብቲተላቲ ወይት ስለገደ ጸንቷ የተገደ ሥራዎች የኮርሳ
 ባልጠኑት የግሌሳነጤ ይተዋል ስጋገጋው ስጋነት ወይም ስጋርላው ግንነት
 ጥይቻን ጸርቶቹ ይገምገምባሉት ሀይወትን ግህራዊ ረዕሰ ለገደሁዋ
 በተደረሱት የነኛ ለገባዪ ግህረሳዌ ሞታሮ ነው። ለዋሳሌ የጸጋዬ ገብረ
 ሙጻህን) «ቦረን» እየ «ለ-ታ» ደረሰ ስርዮ(15)። የተወለዱትን ገጥጦች ይገደብ
 የተገደት ስለገገርኝ ጸንቷ ደህን ለገጂ የግሪግገርቀት ቀጠጥ ስለርዮ ባህል ሳይ
 የተመረቀት ነው። 'Oda Oak Oracle' የግሌሳን ጥራትን የወዳድን ለገገርዮ
 ጸገጥ ምንም እንኮዋ ስለገገገላኝ ጸንቷ የተገደ ስህንጥ ሞላው የተመረቀው
 በገንቶ የወላይታ ባህል(18) ሳይ ነው። ለገገገህ የጸጋዬን የተለገገ ስራዎች
 ቀርቦት ለመወለን ስጋገጋ ጸሁፍ ከተሙሩን ለገደ የለገገ ቀርቦ ይላው ጸገጥ
 የለገገላኝ ወይም የለገገላኝ ቀርቦ ሲዋን ነው። ስራዎች ይህን ጸሁፍን
 ገን ለገደ የለርዮ ቀርቦ ሲዋን ይላው ጸገጥ የወላይታ ይሆናል። ደራሲውንም
 በየሰከት ጸንቷ ለገገገገው ክለን ለገደ የለገገ ለገደ ጸገጥ የለገገላኝ ደራሲ
 ለገላን ትርጉም የለገ ከኖራ ወይት ለገገገ ነው። ይህን ለገጂ ደራሲውም
 ዕድሜዎ ከNC ተጠራ ስላይ ሊተያይግ ይችላል። ወይት ለገገገ ገንጥ
 ሙሆኖቹን ገንጥ ሥራዎችን ምንም ሆኖ ለሌ የገገገው ነው።

ለባዘኞች የሊትሶን ደራሲያን ዘር ሳይሆን የለገገቱን ህህቦች ይወያላይ
 በግነክ ገደቶች ሳይ የረጠቡ ዕራሪዎች ሲያተርጉ ስተላንታ ይሰረሰባቸው
 ለገባባዎቻቸው ሳይ ሥነ-ሰይግግ ተዕዛዥ ስግግርን ስተህባባዊ የለ-ገባባት
 ለጸገገኞቹ ሥላት ለውጥ በሀብቲተላቲ ወይት ስግግርን ሙሆኖቹ ለላተርጥ-
 ይህን ለገገገግ ስግግር-ሲያትጥ ሆነ ስታሪክ ሙረረገያ ስታ ምርጫ ሳይ ወላኝ
 ሙዚካኖቹ የNC ስግግርን ሳይሆን የግሌሳንትን ቀጠጥ ስግግርን ስተላንታ
 ለስተላንታ ነው። ለዋሳሌ ሆኖ ለስተላንታ ላ ደቀ-ሰንብ ሙረገገ ስተላንታ
 ገገገግግ የለገገት ለሌላ ለሰገገግ ስግግር ይገ ጸገጥ ስተላንታ ለሰገገግ
 የታሪካዎ ሙረረገያ ሆኖ ስታ ለርገግ ተጠቅሞታል። የግሪግገርቀት
 ሞላዎች ባለፈው የረገገ ሥርአት ስህህባችን ሳይ ደርሶ ስተላንታ
 ግህራዊ፣ ለስተገገግ ምክርባዊ ስራዎች ሲዋን ገገገግግ ጸገጥ ለገደ

ደክተር ህገሰ ስርጤት ቀጥሏቸው ገርግሏል ቢሆን ለሰነ-ገሌ ሙሆኖች ገላ ከተለያዩ
 ወረቀቶች የተሙሉ ናቸው።

በተለይም ደረጃ ለባዘኞች ለገገገግ ደራሲዎቻችን ከወባዊ ወረቀቶችን ስግግር
 ነፃ ሙሆኖች ስላሉት የሊትሶን ስህህቦች ስላሉት ለርር የራሳቸው ስግግርን
 ለፍትህና ለኮላት ስግግርን ስላሉት ወይት ከፍተኛ ግን በሙሉ ከሌላው ስህህባችን
 ለተከሙት ለውጥ የራሳቸውን ደርክ ለሰርክተላል። በዚህም ለገደ ለስ ገብኛ
 ስላት ለገገገ ተደርገላል። ለገደ በሃላ ገርግ ስላት ጸገጥ ህይወታቸውን ሞታሮ
 ሙተላል። የስነ-ሰይግግ ሥራዎቻቸው የተገደት ለሊትሶን ስህህባች
 ቀርቦት ለውጥ ለሊትሶን ስህህባች ነው። ዛሬ ለየወረቀቱ ለሰነ-ገሌ ገብኛ
 ቀጠጥ የግሌሳን ገላገገኞች የዚህ ህህባ ለገደ ለስላ ለሙጻህ ምንም
 ስራዎች የሥነ-ሰይግግ ቀርቦ የሰላም ስባደ ነው የሞትነባው ለሌት፤ ቢያንስ
 ከስግግር ለውጥ ስላይ ስላሉት ገገገግ ስህህባ ህይወትን ታሪክ ለገደ ለስ ቀጠረው
 ግላታቸው ነው። ለገደሁዋ ሆኖ ገን ስገደ ህህባ ሥነ-ሰይግግ የግሪግገርቀት
 የታሪካዎች ተገገገ ለገደ ስግግርን ከሰይ ሙረት በመነሳት ሳይሆን፤ ስህህባ
 ከሌሎች ወገኖች ጋር ስለገደ ስላሉት ስራዎች የሰይ ቀርቦ ሳይ ተመስርቶ ነው።
 የለገገግ ስነ-ሰይግግ ለህን ከሰላን ደረጃ የደረሰው ስግግር ሥነ-ሰይግግ በወረቀት
 ለግር ሳይ ተመስርቶ ለገደሁ ሆኖ ወይት ለረጠቀ የግሪግገርቀት የለርጥጥ ሆነ
 የለገገግ ወረቀት ሥነ-ሰይግግ ለሰነ-ገሌ የግሪግገርቀት የለገገግ ሥነ-ሰይግግ
 ለግርና ቀርቦ ሙረት ስግግርን ነው። ስህህቦች ለባረኝ ለስከጥሩ ደርሰ ይህ
 የደነቀ የባህል ሙሆኖች ወይት ከገላገገኞች ቀጥጦ ሙሆኖች የሂብቲተላቲ
 ለገገገግ ስግግር ነው።

ወደ ሙረቻው ገደይ ለገገገግ። ገደቶ ለህንጥ ተገገገው ስተላንታ
 ሥነ-ሰይግግን የለሰው ነው። ስላይ ስተላ ቀጥጦ (8) ለገደተሙራው የላቲንን
 ረደላ ይገጠተም በዚህ ረደላ ከግግር ለሌላው የለባዘኛው የለሰ ህህባ ጋር
 ያገላግላል። ስተሙገረም በዚህ ረደላ ከግግር ለሌላው ከገረባት ህገር ህህባች
 ለዋሳሌ ከነ ከገገግ ለሰነ-ገሌ ገገገግ ስግግር ስተላ ሆኖ የግሌ ነው።
 የዚህን ለባዘኛ ለገደሁን ስላይ ይላቸው የሆሉት ለሞቹ ስተላቶ የግሪግገርቀት
 ይመስላሉ። የለርጥ ስህህባ ስላቲን ረደላ ስላየረ ከላው የሊትሶን ህህባ

ተላይት በላቲን ረዳ ከጊወተው የተረዳ ሆነ የአፋት ህገር ህህዳ ጋር ሆኖ ይረገፍላል ግላት ነው! ከሌላው የኢትዮጵያ ህህዳ ተላይት ከባድ ህገር ህህዳ ጋር ሆኖት ሙሉሮ ከላይት ይህን ሆኖት የጊላገረው ሰረዳ ላይሆን ሙረተደ ሆነ ፈላጊነቱ የከንጎት ነው። ይህን እንደያደርግ የጊያስገደደው የፈላጊነቱ የከንጎት ከላይት ደግሞ! ያን የከንጎት አገዳፅ ከሌላው የኢትዮጵያ ህህዳ ለውሳኔ የሆነ ላላውሳኔት ሙሉን ሙሉ ነው። ይህን ፈላጊነቱ የከንጎት ሰረዳ ይገኛል የጊያተርሳት ሙሉ የጊያረረላገው ለውሳኔ ሆኖ።

ተናጋሪው ገን በረዳ ሰባ ለማስተጋባት የሞከሩት ይህንን ሙሉን ከነሱ የሆኑ ነጥቦች ሙረዳት ይያላል። የተወሰነው የኢትዮጵያ ህህዳ ክፍለ ስጋት ለጊሰግግ ሙሉ በገንቀ የላባ ረዳ ላይ ያደረገውን ለውጥ የራሱን ረገጥቶ ሙሉ ገን በውተው ህህዳ የረዳ ላይ ላይት እንደሆነ ለግሳየት ሞክረዋል። የእርሹ ህህዳ ከሌላው የኢትዮጵያ ህህዳ ጋር ለባር በሙሉ ያገገው ጥቅም እንደሌለ ለውሰር ከሌሎች ኢትዮጵያውያን ጋር በተሳሰረው ህይወት ላይ ተውሰር በኢትዮጵያውያን ደራሲያን ለላግርኛ ጎንጎ የተሳተጉ ሥራዎች የሌላ ለሌላ ጥርስ ሙሉ ለውጥ ለማስተባባል ሞክረዋል። የህህዳ የወደረጉ የሰደገት ለቅጣጥ ከሌሎች ኢትዮጵያውያን ወገኖች ህይወት ጋር የተሳሰረ ላይሆን በላቲን ረዳ ከጊወተው ስገረዳት የራት ለገርኛ ላይን ህህዳ ጋር በጊላገረው ገንገላት ላይ የጊውሳኔት ለማስመል ሞክረዋል። ይህ ሁሉ የጊያውሰክተው ህህዳ ከሌላው የኢትዮጵያ ህህዳ እንደሌለ በተዘገየረ የሥነ-ልቦና ጥናት ለግደረግ ያለውን ጥረት ነው። ለዚህ ጥረት ህገጅት ደግሞ የላቲን ረዳ እንደውሰርኛ ሙሉ ለውጥ ግጥምን ማገዝ ይያላል። ይህንን ሁሉ ባለቤት እንደበታየው ያሁኑ ሆነ የወደረጉ የእርሹ ጥራት በገደብ ረዳ ሲወተግ ከሌላው የኢትዮጵያ ህህዳ ጋር በጊላገረው ህይወት ላይ ሥላጊጥረው ለወገታዊ ተፅዕኖ ለገደፍ ነጥብ ሊወተግ ለሌላው ለሰጠው የጥረታቸውን ስር የላገጥ ምንነት የጊወተፍ ይመስላል።

በፈላጊነቱ ይህን በሌላ የከንጎት የቴሌቪዥኑ ተናጋሪ እንደሰገነዘበት ለርሹ የሆነ ይህን ሌላ ጎንጎ በላቲን ረዳ ሲገናኝ ስጥት ይላት ገደቀ ያውሃል። ሙሉ ለውጥ ነገር ከፍ ሲል ለግሳየት እንደተሞከረው ወደ ላቲን ረዳ

የጊያስደር ፀደይ ስነ ልቦና ችግር የለም። ለሌ የተሰጠው ችግር በተለይ ግዝጊት የጊወተግ ነው። ይህንን ግዝጊት በግልጽ ማስተካከል ማስተካከል ደረጃ ተገባራዊ ግደረግ የግደያለት የከንጎት የለም። ያም ሆኖ ገን ለርሹ ሆነ ሌሎች ጎንጎ የላቲን ረዳ ይገባ ሲባል የጊወተግ ችግር ይፈጠራል።

- (1) በላቲን ረዳ የጊወተግ የጊያነቱ ለውጥ የገደብ ረዳ በጊላገረት ለከባይ ሌደ ለውሰርት የገደብን ረዳ ግወት ሰራጭ ሙሉ ለውጥ ይጥርባል። ስለዚህ የዚህ ላይነት ሙሉ ከሙሉ ሆነት ነገ የጊወተግ ሁለት ጊዜ ይራዳል። ሙሉ ለውጥ ከሌለ ረዳ ግላት ከላቲን ከዚያ በሁጥ ደግሞ ከገደብ። ይህ ከጊወተግ ስገደብ ለገን ለውጥ ተላባ ችግር ለውሰርት ሆኖ በዚህ ጊዜ ይተገል የጊወተግ ላይሆን ከላቲን ችግር ይሆናል።
- (2) ሁኔታው ለገረብን ከሌላው ስገደብ ወደ ረዳው ስገደብ የጊወተግ ነው። ዛሬ እንደ ክፍለ በላቲን ለፀረሰህ እንደሌለ ሁሉ ነገ ደግሞ ሌላው ክፍለ በላገርኛ ረዳ ለፀረሰህ ሌላ ይቻላል። ለትዕቢት ግላት ለይያለም። ይህ ከሆነ በላገርኛ ወደጊወተግ ከሌለ ህደ ለውሰርት የላገርኛውን ረዳ ግወት ሰራጭ ሙሉ ለውጥ ሙያ የገደ ይሆናል። ከዚያ ለከባይ ደግሞ በላቲን ወይም በገደብ ረዳ ወደጊወተግ ከሌለ ህደ ለውሰርት የጊላገረ ሰው የላገርኛውን ረዳ ወይም ላይሆን የገደብ ሆኖ የላቲንን ረዳ ግወት ይጥርባል። ይህ ለገደብ ኢትዮጵያዊ ለህገራት ሙሉ ለውጥ ለውሰርት ከረዳ ስገደብ ረዳ ሥርዓተ-ፅሑፍ ግወት ይጥርባል።
- (3) ችግር በዚህ ወይም ለገደብ ሆኖ። ከገደብ ሆኖ ማስተካከል ጋር የጊወተግ የፅሑፍ ገንገላት በሌለ ረዳ ሥርዓተ-ፅሑፍ ወይም ሆኖ ቀርቶ በሰጠው ለሆን ይቻላል። ከሆነ ግልጽ ወይም ማስተካከል ለዚህ ለጥ ከገደብ ያስረዳል። የተለያዩ ፅሑፍ ጉደቶችን በሥራ ሥርዓተ-ፅሑፍ ግዝጊት ግላት ይጥርባል። ለዚህ የሆነው ሥራ ወይም የጊወተግ የውሀ ህይወት ለዚያ የጊወተግ ለሌለው ያ የጊወተግ ወይም በተለይ የጊወተግ ለይደለም። ሆኖ ለገደብ ከገደብ ሆኖ ማስተካከል ጋር የጊወተግ

የጻፈው ግንኙነት በአንድ ረዳድ በአንድ ጎንጎ ጭቅ የጊዜን ክፍት የመገንባት ችግር ይቃላል ይሆናል። የዜጎች ችግር ገን አይቃላልም። ግንኙነቱም ዜጋ ሲያንስ ሁለት ረዳዳ ከመግር አይደገም። በከባቢው የጊገገውን ረዳድ ግልጽላዊው መገንባት የጊጠቀምበትን ረዳዳ ግወት አይቀርሳትም።

(4) ምንም እንኮ የቴሌቪዥኑ ተናጋሪ ከፍ ሲል እንደተጠቀሰው በገፅ ረዳዳ ከተገለጸ የጊጠቀሰን ነገር የለም ሲሆን እስከ አሁን ድረስ በገፅ ረዳዳ ሥልጣን ላይ የተገለጸውን በጎም ሆነ ከፋ፣ ታሪካዊም ሆነ ሥነ-ፅሁፋዊ ቅርስ ሕገዬ ግወት ያለበት ይመስለኛል። ከክፍያ ሆነ ከደን ለመደረግ የጊበጅ ትምህርት ይገኛል። ለዚህ ደገፍ የገፅዜን ረዳዳ ግወት እስረላጊ ይሆናል። ያሰረውንና ክልል-አለፍ የሆነውን በመተው ሁሉም ስለክልሉና በክልሉ ረዳዳ ጭቅ ወደረት የጊገገውን ይወቅ ከተባለ ክልል-አለፍና አጠቃላይ ስለሆኑ ጉዳዮች የጊገገው ገንዘብ ወሉን ይሆናል። ይህ ደገፍ ከአሁኑ የባለ ጠባባና ትንቅብ ለመሰከክት እየወረዘ እንደሚሄድ ያደርጋል።

(5) ወደረት የጊጠቀሙ መረተ ትምህርት እስካሁን ግንባባና መገና ለግይቶሉት ጭቅ ሳይሆን አሁን በገፅ ረዳዳ ጭቅ ለጊጠቀሙት ጭቅ ይሆናል። ምንም ትምህርት የሌላቸውን ጭቅ ለይተ ግስተግር እስካሁን በገፅ ረዳዳ ተጠቃሚ የነበሩትን ሁሉ መሀይም የጊያደርግ ነው። እነዚህ ወያኔ ወደረት በላቲኑ ረዳዳ መጠቀም ከሌላው ረዳዳ ግወት ይኖርባቸዋል። አጠቃላይ ሁኔታው ከመሀይምነት ነፃ የወጡትን ዜጎች ሁሉ ወደ ልሳ መሀይምነት የጊጠቀሰ ነው። የተመለሱትን ሁሉ እንደ ገና ነፃ ግወጣት ደገፍ የጊያስከተሉው ወጭና የጊዜ መባከን በቀላሉ ሊታይ የጊቸል አይደለም።

(6) ወጭ በመረተ ትምህርት ጭቅ የጊጠቀሙን አይኖንም። ከመረተ ትምህርት በሁጥሳ በየደረጃው የጊጠቀሙን ትምህርት ሁሉ በላቲኑ ምናልባትም ደዚያ አለፍ በአረባኛው ረዳዳ እንደገና ግድረገ ገገድ ይሆናል። ይህን ለግድረገ ደገፍ እስካሁን በጥቅም ላይ ያሉትን የግስተግሪያ መሀይም ወደ ለርፍኛ

ለየተረገው በላቲኑ ረዳዳ ግዘጋጃት ያስረዳል። ይህ የጊጠቀሙ ወጭ ሀገሪቱ ከምትገኝበት የኢኮኖሚ ሁኔታ እንገር ሲታይ በቀላሉ የጊጠቀሙን አይደለም። በተለይም ይህን ለግድረገ የጊያስገደድ ስነ-ሌላኛዊ ምክንያት አለመኖሩን ስንገነዘብ ጉዳዩ አሳባቢ ጭቅ ሳይሆን እስካገኘ ይሆናል።

እርገጥ እንደ የግይዘቱ ነገር እዚህ ግንባት ያስረዳል። ይኸውም ግንኙነቱ ጠቅላላ በረዳዳ ተደርጎለት በራሱ ጎንጎ ሲገር በግም የጊጠቀም መሆኑን ነው። ይህ ሲባል ገን እያንዳንድ ጠቅላይ (ጠቅላይ) በራሱ ጎንጎ ለመገር የተለያዩ ሥርዓተ-ፅሁፈትን ይጠቀም ግለት አይደለም። ሁሉም በአንድ ለይነት ሥርዓተ-ፅሁፈት ሊጠቀም ይችላል። ይህን በግድረገ ደገፍ ከላይ የተዘረዘሩት ችግሮች ይወገዳሉ። የሥራ ትላትፍና ይኖራል እንጂ እሱን የጊገገው ነገር አይኖርም። በአጭሩ ለግን ጠቅላይ ስሆኑ እንደ ሊትቶሎያ ሳሉ ደህ ሀገሮች ረዳዳ-ጭቅነት እንጂ ረዳዳ-ጠቅነት ጠቀሜታ የለውም። በሌላው-ጠቅነት ላይ ረዳዳ-ጠቅነት ሲጠመር ወጭ ችግር ነው።

ግ ስ ታ ወ ሽ

1. Diringer, D. 1962. Writing. London: Thames & Hudson p. 13
2. «ረዳዳ» የጊጠቀሙን ቃል ለፅሁፈት መገልገያ ለጊዜን ግንኙነቱ ምልክት አጠቀምበታል። ምልክትነት ለደምፅ ለቀለም ወይም ለቃል ሊሆን ይችላል።
3. በዚህ ሥርዓት በረት ሥልጣን ሥርዓት የጊባል ነበር። ይህ ሥርዓት በግብፅና በደቡብ ለጊሪካ ደገፍ በአህጉር ነበር። በዚህ ሥርዓት ሥልጣን ወላግ ይወክላል። እንደ ሥልጣን ላይ የጊጠቀሙን ህግ ለግወት ሥልጣን መተርጎም ያስረዳል። ለዚህም ሥርዓት የፅሁፈት ሳይሆን ምናልባት የሥነ ሥልጣን መጀመሪያ ሊሆን ይችላል የጊባል አመለካከት ለሰፊ ጉዳዩ እስካሁን ሥልጣን ሥርዓት በዚህ ህርህር ውስጥ አልተጠቀሰም

4. The New Encyclopaedia Britannica. Vol. 29, pp. 982-1035.

5. *ibid.*

6. ቀለግደ ባይሆን ላየት ያለ ረዳዊ ነው የግሉ ምሁራን ለሉ። ጉዳዩ ለክፍሪ ነው። ለግርግር ታደ። (1998) ይመልከቱ።

7. Gelb, I. J. 1952. A Study of Writing. University of Chicago Press, p. 27.

8. ተከላ የደቀ ሙከራያ የጥቅስ፣ የቦታና የገላጌ ልዩል ለዲስ ለበባ፣ ተስፋ ግተጊያ ቤት ገጽ 17።

9. Bender, et. al. 1976 "The Ethiopian Writing System" in Bender, et. al. Language in Ethiopia. London: Oxford University Press, pp. 120-128.

10. በሌላግርግ ልዩል ሙዚካል ጥናትና ጭላኔ፣ ለዲስ ለበባ፣ የሊትሮኦያ ረገዶች ለክዳሚ

11. ይህን ግዜያ ያቀረቡት ክቦር ለቶ ለበበ ረታ ናቸው።

12. ጉዳዩ ዛሬ ገለቶ ይውጣ ለገዢ ከአሁን በፊትም የነበረ ነው። ለቶ ህይወት ረዳ ረዳ ሆኖ ይባላል ስንበረው በሌሎች የሊትሮኦያ ተግራሞች ሙያዎች ላይ በዚህ ጉዳይ ላይ ምሁራን ለትርጉሙ። ግርግርን በ1964-65 በታተመው በዚህ ሙዚካል ክፍል 24-49 ይመልከቱ። የቴሌቪዥን ገንገር ፍሬ ህባቦች ህደር ፣ ቀን 1984 በሙግው «በክልል ለርግ» ላይ ይመልከቱ።

13. የገደብን ረዳቶች ቀጥሮ ለገደብ 186 ለገደብ ለገደብ። የረዳቶች ቀጥሮ 189 ነው።

14. ግርግር ጥናቶችን በግራፊክስ የሊትሮኦያ ረገዶች ለክዳሚ በ1973 ያወጣውን ህገዳ ይመልከቱ።

15. ይህ ግ ረዳባ (ረታውራሪ?)፣ 1933፣ የሌዕል ዘመን ሙዚካል ባለ ነገንት ክብር የሊትሮኦያ ጭነት ጭላኔዎች የረዳባ፣ ለዲስ ለበባ፣ ሙርጋ ጥብቅ ግተጊያ ቤት።

16. Solomon Deressa 1969. 'The Amharic Dine Novel' Addis Reporter 1:1 pp. 17-22.

17. ጭነት ግብር ሙዚካል 1966፣ ገበያ ጭነት ለበባ፣ ጭነት ገጽ 51-53፣ «አብጭ» (87-89)

18. ጭነት ክርክርን 'የጭነት ጭነት' 22 197 ነው፣ ቀጥሮ 91 ገጽ 16-18።

Ministry of Industry (People's Democratic Republic of Ethiopia) 1988. Statistical Bulletin V. Addis Ababa.

Ministry of Industry (People's Democratic Republic of Ethiopia) 1989. Statistical Bulletin VI. Addis Ababa.

Ministry of Industry (People's Democratic Republic of Ethiopia) 1990. Statistical Bulletin VII. Addis Ababa.

Helen Nankani 1988. Techniques of Privatization of State-Owned Enterprises. Volume II: Selected Country Case Studies. Washington, D.C.

People's Democratic Republic of Ethiopia 1989. Study on the Revenue Sources of Autonomous and Administrative Regions in the People's Democratic Republic of Ethiopia (in Amharic). Addis Ababa.

People's Democratic Republic of Ethiopia 1990. "The Ethiopian Economy: Towards an Economic Programme for the 1970s". Addis Ababa.

Paul Sweezy 1971. "A Reply", in Paul M. Sweezy and Charles Bettelheim, On the Transition to Socialism. New York: Monthly Review Press.

Transitional Government of Ethiopia 1991. Economic Policy of Ethiopia for the Transition Period. Addis Ababa.

United States Arms Control and Disarmament Agency 1990. World Military Expenditures and Arms Transfers 1989. Washington, D.C.

Charles Vuylsteke 1988. Techniques of Privatization of State-Owned Enterprises. Volume I: Methods and Implementation. World Bank Technical Paper No.88. Washington, D.C.

"Where Tigers Breed: A Survey of Asia's Emerging Economies", The Economist, 16 November 1991.

The World Bank 1991. World Development Report 1991. London and New York: Oxford University Press.

የአፍሪካ ጥሪ (ለአህጉር ገንቢዎች)

ፈቃድ እዘዝ

ጦርነት ሥራ ነው የግንቋርጥ ሂደት
ተነሱ የአፍሪካ ልጆች ተነሱ ተዘግውት።

በየጥቅሙና በየሰርጌንጥ
በየፈረቀውና ደገት ቀልቀለት
በየዝፋ ግፍ ላይ በጎጦ፣ በአምባጦ፣ በቨላቲው ሁሉ፣
በየቤት በራፍ፤ . . .

በታወ ሁሉ ሊያልቅም፤
በጦርነት ላይ ሁሉ
በበራው ቀንጽ ላይ በየአህያው ጆር
በየእናት አፍንጫ በየአባት ገንጭ ላይ
በየልጅ ጭንቅላት
በተገኘው ለናት፣ የለው የእንበላት . . .
በገደሩ ለትሰትሱ፣
ተነሱ ልጆቹ ኑ ተዘግውት።
ጦርነት ሥራ ነው አይቆም ሂደት።

ጦርነት ገንድ ነው የግንቋርጥ ሂደት
ልጆቹ ኑ ተዘግውት በተናገሩት ተበራት

ሥልጣን እንደደረሰ ለሰው ልጅ ለእንበላ ለከብት
ለዘፍ ለቅጣሉ ለግንቀሳቀሰው ፍጡሩ በውሱ
ግሊቶን ግኒላትር . . . ቢሊቶን ደራክተር . . .

ቢሊዮን ቢሊዮን ኮሞቶ በያይነቱ
ተገታቸው ለትረገፍ
ኮላኝ ተታኮሱ፤ መንደሮቹ አታጥሱ፤ ሀፃናት ገደሉ...
ኮ ከተግ ግብ፤ ፋብሪካ ጽዮሰሱ፤ ጭፍፍን መርዘ፤ መንገዶቹ ለፍርሱ...
እንደያ እንደሀ እያላቸው
ሰላም ብልጽግናን ደግኞሩ ለሰፍኑ።

ታል መገባት ለትፍፋ
የአሀገሪቷን ችግር መዘርዘር መደርደር፤ ሁሉም እስኪሰከር፤
መድንን በያይነቱ መተርተር መጠጠር፤
ይሌኝታ ለይግባቸው ጠርሶ ለትፍፋ
ታል መገባት ጭደ።

እና ኮ ለጀጅ
ለወርቅ-ለጅቦቹ-ለአሀገራቸው-ለነብሮቹ
ዝሆን-እንቀራሪት-የባህር አጥቃቸው
ለእባብ-ለፍጥል-ለበጎቹ-ዘንደቃቸው
ለዘርቹ-ለገብሰቹ-ለሰንደ-ለጠርቹ
ለባቴሎቹ-ለጥደቹ-ዝግባቸው...
ለሁላቸው ሁሉን
የተረገፍ ለጀቸው
መብት የግብርና ለጥብቅ የግጥምን
ለታቸው መንግሥት፤
ኮላኝ ኮ ለጀጅ ተታኮሱ ጥይት።

ለሕዝቡ ስትሉ ኮ ተጨፋጨፋ
መኪንንት ለመሆን መኪንንትን ለጥፋ
ኮ የኢቦ ለጀቸው የጥሩባ ለጀቸው፤
ኮ የገደ ጭቆናቸው የአንገላ ሀሳናት የጥዘጥዘቱ ጭቆና፤
ኮ ዘረ ከጋና ኮ ዘረ ከኪንያ

ኮ ከላይሮና ኮ ከላግላያ
ኮላኝ ከአሀገሩ...
ሥራ እንደተረገፍ ገንደ እንደታዘፋፋ
ደግኞሩ ለእንደላፍን ለእርዥ እንደታመርቀ
ሰብሰባ ለትግር ምክር ለትግክሩ
የሕዝቡን ፍላጎት ፍታዶ ለትጠይቀ
በባሆኑ በመገጃ ኮ አሀገር ገንቦ።

(መስከረም 1982)

ፍርሃትና ፍፍቅት
ፈቃድ እዘዘ

«ሊመጣ ነው!» ሲሉኝ፤ «የመቅደሱ ጊዜ የመከራ ዘመን!»
 «የት ደርሷል?» ስላቸው፤
 «ተርባል!» ብቻ እያሉኝ፤
 «መቸ ይመጣል?» ም ስል፤
 «ደርሷል!» ብቻ እያሉኝ፤

ይኸው እርባ ጥመቲ፤ በፍርሃት አለሁኝ።
 ወይ ዘመኑ መተቸ፤ ደቀሰ አደቀሰኝ፤
 ፍርሃቱ፤ ፍርሃቱ፤ ፍርሃቱ ገደለኝ።

«ሊመጣ ነው!» ሲሉኝ፤ «የሰላም የደስታ - የጥጋባ ዘመን!»
 «የት ደርሷል?» ስላቸው፤
 «ተቃርባል!» እያሉኝ፤
 «መቸ ይመጣል?» ም ስል፤
 «ተደርባል!» እያሉኝ፤

ይኸው እርባ ጥመቲ፤ በፍፍቅት አለሁኝ።
 ወይ ዘመኑ መተቸ፤ በደስታ አላሸፈኝ፤
 ፍፍቅቱ፤ ፍፍቅቱ፤ ፍፍቅቱ ገደለኝ።

(ግንቦት 1982)

ፖለቲካ ምሥጢሩ
ሰይፍ መታረሪያ

ባዙ ባዙ፤ ባዙ ባዙ ታወረ
 ባፖለቲካ

አሥር የነበረ

በፖለቲካ-

ዘባ ቅይድር

ደርጊት መዘርዘር

መቀጠር፤

ነገር እያኖረ

አለተወደን እያስወደደ

አሥር በት።

አሥር ለት መውለድ

መቀመጥ

ጭጭ-መፈጠጥ

ከባድ እየሮ፤

ብቻ መነጋገር

እና መገጠራራት

በከፍ-ከፍ፤

ወደ ነገር አፋፋ፤

አሁንም መገጠራራት

እንደያ-ንጸሐ

ነገን ለግየት፤

ግግሥትን

የወደያው በኩልን

እዘረ ላይ ቶጥ

ሰግት ለሰታጥ

የፋሽን
 ደብዳቤ ሙሉ ማመጣጥ
 ፖሎሊር ቢሳጥ
 ጠንቀቅቶ እንደ ሙሉ የታዘዘ
 የሌላውን ምት ዘንድ ለግዛት።
 (1984)

የሰው ሰው ተረፎርቶ
 ለይቶ ሙታረፎ

ገረት ገረት ለግግግት ነው
 ግሳግግ

አግኝቶ ለመፍራት
 እንደይረገፍ ያገኘት
 ከጃ

በነግቷ እጅ።
 የረፍት ለላቀረ
 ገገርት እያከበረ።
 አገኛቸ ለጠ

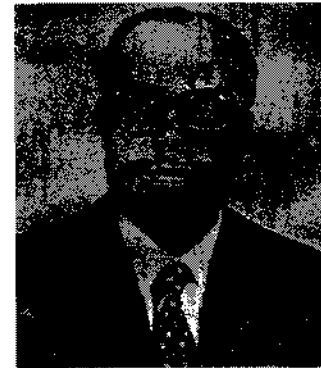
ተነጥቶ።
 ለጦቻ ለገጽ

ነጥቶ።
 እነሱም ለረፍ
 በተራቸው
 ስር እንደተረፈ ሌላቸው።

(1970)

ምዝቅረ ሕይወት ዘሀብተ ግርግጥ ግርቆስ

አዎሳሉ አክሊሉ

ለአያሌ ምት በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ በግለሰብ ላይ የነበረው ለቶ
 ሀብተግርግጥ ግርቆስ ታኅሣሥ 7 ቀን 1984 ዓ.ም በተወለደ በ62 ምት ዐርፏል።

ከተወለደበት ቀን ጸጥታ የዩኒቨርሲቲ ኮሌጅን ትምህርት እስከ ጨረሰበት ጊዜ
 ድረስ ያለውን የሕይወት ታሪኩን ራሱ እንደግልጽ ለደርጎ ጽፏል።

በ1922 ዓ.ም ተወለደው ስምንት ምት ሲሆን ለሴት
 ለግርግጥ ሙግር ጸጠው። በ1930 ዓ.ም. በተወለደበት ለገር
 ለጠገብ ለጥድብር ተባብሮ ወደግንጥ ከተላክ ግሊጥ ገባሁና
 በለግርግጥ ሊግላያንኛ ሙግር ጸጠው። በ1933
 ዓ.ም. ግላያንኛ ትምህርት ለመቀጠል ወደ ሐረር ከተላክ
 ግሊጥ ገደቡ። በ1934 ዓ.ም ወደ ለጥድብር ተወለደው
 በተደግጎ ርይለ ሥላሴ ት/ቤት ትምህርቱን በረገገላይኛ
 ተጠልኮ። በ1937 ዓ.ም. እንደገና ወደ ሐረር ከተላክ ግሊጥን

ጌጂ በረረገባይኛ ትምህርትን ተጠልፎ በ1939 ዓ.ም. እደሰ ለበባ ተረረ ሙዝንን ት/ዘት በለደሰነት ለቀ ታደሰ ግርቆስ ለበገሶኝ የሰጠን ግትረኮልህንን የሊትቶይን ገንጠ ነገሥት ሙንገሥት የሁለተኛ ደረጃ የምስክር ወረቀት ዳገገሁ በገላ በ1943 ዓ.ም. የኒቮርሊቲ ዘልጃ ገብቼ በ1946 ዓ.ም. የባቸር ዲግሪ ለገኘሁ። (ከሊሊ የኒቮርሊቲ የጠቀሰች ግስተደደሪያ ክፍለ የገላ ግገዳ የተገኘ ወረጃ)

ከሌገድ ግዛት በገላ ግላትም 1947 ዓ.ም. ወደ ካናዳ ግደባ ጌጂ ሰግላተግር ብቀ የጊያደርገውን የቢሊ. ዲግሪ ለገኝኋል። ከዚያም ወደ ለግሪክ በሙጌዶ ለጆርጅ ታውን የኒቮርሊቲ ገብቆ በሥነ ልቦና ሙያ በሌያ.ሊ ዲግሪ ተወርኗል።

ለቀ ህብተ ግርግም የደክተራት ዲግሪ ጥናትን ጸምር በግንባ ለከታተል ሲቀደም የዚያን ጊዜ በሊትቶይን የተገረ የሰው ኃይል እጥረት የጊታይስት ወትት በሙሆኑ ወደ ለገሪ ተጠልቶ በልቶ ልቶ የሙንገሥት ሙሥሪያ ስትና በገደንትርር ተቀጥሮ በጎንጎ ለክስጥርትነት ለገገላገላ ተይኗል። የሙያውን ተረሰገነትና የርሱንም ችሎታ በግንባ የተረደው የዚያን ጊዜ የኒቮርሊቲ ዘልጃ ከትምህርት ግደባው ጋር ደጋገሞ በሙሳዳቆ በዘልጃ እንደገባትም በሰጠየቀ በ1952 ዓ.ም. የትምህርት ግደባውን ለግሪክ ለትምህርት ሩክላቲ ለግርኛና ሥነ ልቦናን በጎንጎ ሙምርነት ግላተግር ጸመረ። ይኸም ሊትቶይንም የዘልጃ ሙምራን በግት ከግደባው ላይ ገደባት በረት ግላት ነው።

ለቀ ህብተግርግም ግርቆስ ለሥነ ልቦና ገለጠን ከፍተኛ ችሎታ በሙንገዘባ የሩስ ለንጃሎ የኒቮርሊቲ ዘልጃ ሙምር ፕሮፌሰር ወልቶ ለህላው ባዜ ጊዜ ወደ ለገር ወስጥ በሙምርት ስለሮ ለላደም ለሱ ወደሊግሪክ በሙጌዶ ለጥናታቸው ሙዘክር ከፍተኛ ለስተጻፉ ለደርገላቸዋል። ባዜያቸው የፕሮፌሰር ሙራዎች በተለይም በሌገራገኛ ጎንጎ የሳራየቸው ገላህባተግርግም ግርቆስ ለስተጻፉ ለገገደትን ደረጃ ይዘው ሲጠቀሙ ለይቸላቸው ነበር ለግላት ይቻላል። የህብተግርግም

ግርቆስን የምርምር ተባባሪነት ይዞ የነበሩ እኒህ ፕሮፌሰር የሌገድ ግዛት የነገ ትምህርት ስድል እንደገኘን ደጋፍ በሙሰጠታቸው ከ1957 እስከ 1958 ዓ.ም. ለሌገድ ግዛት የሉግሙንን ጎንጎዎችን ሥነ ልቦና ተምሯል። ይህም ስለ ለግርኛ፣ ስለ ገላህና ስለ ገራጌኛ ጎንጎዎች ገለጠን የሳይንሳዊ ገንዘብ ለደግሞ ለስፍራታል። ይህ ግዜ ጊዜ ለስተግረው Survey of Ethiopian Languages ለተባለው ክርሰ ትላት ደጋፍ እንደሰጠው የታወቀ ነው።

በየኒቮርሊቲ ዘልጃ ለገገላተምር በነበረበት ጊዜ ለሆነ የሊትቶይን ጎንጎዎች ሥነ ጽሑፍ ክፍለ ለየተባለ የግጠራውን የጎንጎዎች ጥናት ተቀጥሞ ለገደን ክፍለ ይህን ስም ስጥታ ያጠናቀቀ ህብተግርግም ግርቆስ ነው። ከዚህም በላይ ለእርትስ ሩክላቲ ሥር የነበሩት ሁለት ክፍሎች ግላትም ተደቆ ባሉ የተጠቀሰው ክፍለ ጥቅም ጎንጎዎች ሥነ ጽሑፍ ክፍለ ራሱን ወደ ቻል ባሉ ሌሎች ክፍሎች የጎንጎ ጥናት ተቀጥሞ ከፍ እንደሌላ ትላት ለስተጻፉ ለደረገት ወስጥ ለገደ ይኸው ምህር ነው።

ህብተግርግም ግርቆስ የሌገንሊህቫላረገላይቫሊገላገንጎ ጎንጎዎች ከፍተኛ ችሎታ ገለጠ ለሆነ ለግርኛ፣ ጥህቫና፣ እነምርኛም በግንባ ገለጠ። ይህም የጎንጎ ችሎታው ለግላተግርግም ምርምር ሥራው ሙሳዳት ከፍተኛ ለስተጻፉ ለደርገል። ከዚህም በላይ ለግላተግር ጥያ ባያ ባይሆን በጥናትና ምርምር ረገድ በርካታ ጽሑፎችን ለቀርቧል። የግላተላት ስራዎች ናቸው።

Habte Mariam Marcos. "Amharic as a Medium of Instruction in Primary schools in Ethiopia" in T.P. Gorman, Language in Education in Eastern Africa. Nairobi, 1970.

_____ & Amsalu Aklilu. "The Dialect of Wollo," Haile Sellasie I University, Faculty of Arts, 1969 (mimeographed)

_____ "Mashafa Sawasew Wages Wamazgaba qualat haddis"
by Aleqa Kidane Wolde Kifle, in University
College Review, Addis Ababa, Spring 1969,
pp. 136-137

_____ "Palatalization in Ennemor" Accademia Nazionale dei
Lincei, Roma, 1974, pp. 251-265.

_____ "Pidgin Italian", Haile Sellasie I University, Faculty of
Arts, 1970. (mimeographed)

_____ "Regional Variations in Amharic" Journal of Ethiopian
Studies, Addis Ababa, 1973, pp. 113-129.

_____ & M.L. Bender "Studies of Special Language Situation,
Varieties of Italian in Ethiopia," Addis
Ababa, 1970. (mimeographed)

_____ & Robert. Hetzorn "Des traits pertinents superposés en
ennemor", Journal of Ethiopian Studies, 1966,
pp. 17-30.

_____ & William A. Shack, Gods and Heroes Oral Tradition in
the Gurage of Ethiopia, Oxford, Clarendon
Press, 1974.

_____ «ትንዹ ልዩል» ከሌንት ሌገዘገዘ ትርጉም፣ ለዲስ ለበባ፣
1966 ዓ.ም.

_____ «የጽሑፍ ደረጃ የገገግ ሰጥሎ» ከካርብ ከንቲ ርሊገ፣
ትርጉም፣ ለዲስ ለበባ፣ ተ.ጋ. ጽ. ጊቮርሲቲ፣ 1965
ዓ.ም.

_____ «ለግርኛ ለክሊጅ ደረጃ» ለክጋጃቸ፣ የሩስ ለጽግሎ፣ ሀብተግርግ
ግርግ፣ የሌንስ ለጽግሎ፣ ጋሳሰ፣ ለርትስ
ፋኩልቲ፣ የሊትቶታ ደንጋጋቸው ሥነ ጽሑፍ ክፍል፣
ተ.ጋ. ጽ. ጊቮርሲቲ፣ 1966 ዓ.ም.

ከዚህም በላይ ገብተግርግ ግርግ በላገር ጭስጥ ሆነ በጭ ላገር
በተከያሄደ ገለጽ ለጥናት የሊትቶታ ጥናት ምርምር ገባሊዎች የጥናት
የምርምር ጭስት ጽሑፍን በግትረብ ለሊትቶታ ጥናት የራሱን ለስተዋፊ
አድርጎል።

እንዲሁም በምሥራቅ ለፍሪታ የባህላና የጎንጎ ጥናት ምርምር ግንኙላ ተጋጥሞ
(አክሮናታል) ደን በጭን ከፍተኛ ለገልገልት ሰጥቷል።

ሀብቲ ግርግ (ሁሉም ይጠራው የነበረው ስጦ) ሰጡን ለከባሪ ታጋኝ፣ ከጭናገር
ይልት ጭስግትን የጊጭርጥ፣ በሰሪ ገባቦ እጭቀን ያደበረ የጽ. ጊቮርሲቲያቸን
ለባል ነበር። ከተደገገ ተግረጾ ጭስጥ ለበዛቸው ለርስዎ ሰግሎት ረገታ «ጋዜ»
እና «እንቱ» ይሉት ነበር። ይህም ተግረጾቹን እንደራሱ ልጆች ለድርጎ
በጭደድ በግንኛውም ችግራቸው ለብር የጊቸገርና ለጭርደት ያልተቆጠበ
ገረት ሰግደረገ የጊግግር ከጭሆኑ የጭናገርና የላክብርት ጭገላ ነበር።